№ 15 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 25 ՅՈՒՆՎԱՐԻ

1911
ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 25 ՅՈՒՆՎԱՐԻ № 15

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rèdaction „Mschak"

Խմբագրատան տելէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնը [illegible] է ամեն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճա[illegible] իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Խմբագրատան տելէֆօն № 253.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1911 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 ռուբլի է, 11 ամսվանը նոյնպէս 10 ր., 10 ամսվանը 9 ր., 9 ամսվանը 8 ր., 8 ամսվանը 7 ր., 7 և 6 ամսվանը 6 ր., 5 ամսվանը 5 ր., 4 ամսվանը 4 ր., 3 ամսվանը 3 ր., 2 ամսվանը 2 ր., 1 ամսվանը 80 կ. և 20 կ. պօստի ծախք։

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դօլլար. Եւրօպայի բաժանորդները 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները 10 ռուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները 120 ղրուշ։

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն, և միևնոյն ժամանակ 40 կոպ. նամականիշ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա մնացած համարով։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rèdaction du journal „MSHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԱՒԵՏԻՍ ԲԱԼԱՅԵԱՆ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ԿՏԱԿԱԿԱՏԱՐՆԵՐԸ յայտնում են իրանց սրտագին և խորին շնորհակալութիւնները ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՏԵՂԱՊԱՀԻՆ և Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ՝ յանձին իրանց ներկայացուցիչների, այլ և բարեգործական, կրթական և կուլտուրական ընկերութիւնների և մամուլի ներկայացուցիչներին և այն ամեն անձանց, որոնք յարգեցին

Օր. ԹԱՄԱՐ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ

յիշատակը՝ ամսիս 20-ին նրա յուղարկաւորութեանը անձամբ մասնակցելով կամ իրանց ցաւակցութիւնը յայտնելով հեռագիրներով և նամակներով։

Այս առիթով յայտնում են իրանց խորին շնորհակալութիւնները նաև վաղաթառամ ԹԱՄԱՐԻ տատը և ազգականները։ 80. 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Այսօր, երեքշաբթի, յունվարի 25-ին պ. պ. անդամների, կանդիդատների, նրանց ընտանիքների և հիւրերի համար ռուսաց դրամատիկական խումբը՝ ղեկավարութեամբ Վ. Նիկոլինի և մասնակցութեամբ Լաբունսկայայի և Պօկրօվսկիի՝

կը ներկայացնէ

„ПРЕВОСХОДИТЕЛЬНЫЙ ТЕСТЬ"

„DER HERR SENATOR"

Կոմեդ. 3 գործ., հեղին. Ա. Մօրօզովի

Ներկայացման տոմսակները՝ 25—75 կ. արժող. ծախվում են ժողովարանի շվէյցարի մօտ։

Հիւրերը՝ յանձնարարութեամբ՝ ակումբ մտնելու համար վճարում են 50 կոպ.։

Ներկայացման սկիզբը երեկոյեան ժամը ճիշդ 8-ին։

82. 1—1

ՀՈՓԱՏԱՐ ԼԻՆԵՆՔ

Գաւառից դարձեալ ստանում ենք մի շարք լուրեր հիւանդութիւնների տարածման մասին, որոնք մաշում են ժողովրդի կեանքը։

Բժշկական օգնութեան պակասութիւնը զգալի է դառնում աւելի ու աւելի։

Այժմ նկատվում է մի մխիթարական երևոյթ մեր գաւառական բրդականութեան մէջ բժշկական գործունէութեան վերաբերութեամբ։

Սա տեղերում արդէն խախտվել է նախկին համառ դէպի տեղական բուժակը, դէպի աւելի բժշկականը, դէպի դեղագործները։ Միւս կողմից ժողովրդի մէջ պահանջ է զգացվել դիմելու բժշկական խորհրդի և չը թողնել ամեն բան նախախնամութեան կամքին և բախտի ընթացքին։

Մեզ յայտնի են դէպքեր, երբ գաւառական բժիշկները ասում էին առանց հիւանդները, առանց դիմողների թերացնելու իրանց տանջանքները։

Մարդիկ տառապում էին հիւանդութիւններից, բայց չէին դիմում բժշկի, չը պահելով նրանց ցաւերի օգուտը և գանձելով համարելով ցոյց տալ տառապանքը, տկարութիւնը։ Մ[illegible] այդ նախապաշարումը սաստիկ էր կասկած շրջաններում և որոշ աստիճան գոյութիւն է պահպանում նաև մեր օրերում։

Օրէ-ցօր աւելանում է վստահութիւնը դէպի ուսեալ բժիշկները և օրէ-ցօր զգալի է դառնում պահանջը դէպի հիւանդանոցների, բուժարանների անհրաժեշտութիւնը, բայց երկանութեան մէջ դեռ շատ նոր է բժշկական օգնութեան ցանցը։

Ասպասած, գեմստվային հաստատութիւնների բացակայութիւնը շատ մեծ խոչընդոտ է հանդիսանում բազմացնելու բժիշկների և հիւանդանոցների թիւը։ Բայց տեղական ազգաբնակութիւնը պէտք է, այնուամենայնիւ, աշխատի մինչև նրանց հիմնվելը ինքնօգնութեան, համախմբված աշխատակցութեան միջոցով դարման անել աղէտին և հնար որոնել ազատելու ժողովրդի կեանքը հիւանդութիւններից և արտասովոր ծաւալի հասած մահվան դէպքերից։

Եթէ մենք կարող ենք դպրոցներ հիմնել միացած ույժերով, նոյնն էլ պէտք է աշխատենք աշխուժացնել և բժշկական օգնութեան կազմակերպութեան վերաբերմամբ։

Թանգ է մարդկային կեանքը և նրան պէտք է պաշտպանել։

Եւ այդ նպատակի համար գործ դրած ջանքերը և արած ծախքերը ի զուր չեն։

Խնդիրը կարևոր է և նրա գործնական աչքով լուծման համար անհրաժեշտ է լուրջ ուշադրութիւն։

Ս. Քալանթար

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Կ. Պօլսում պարսիկ առևտրականները բողոք ուղարկեցին հրաժարվում են վճարել թիւրքական հարկերը։ Թիւրքական իշխանութիւնների յամառութեան դէպքում պարսիկ առևտրականները մտադիր են իրանց առևտրի կենտրոնը փոխադրել Բաթում, Թիֆլիս և Պօրէս։

—

Թեհրան.—Դեմօկրատական կուսակցութիւնը, որի անդամների թիւը գնալով հասարակութեան մէջ նվազում վարկով աճում է, հրատարակեց ազգերից մի կոչ, իսկ յետոյ այդ կոչը տպեց «Իրան-Նօ» թերթի մէջ։ Նկարագրելով երկրի ցաւալի դրութիւնը, որը պահանջ հանդիսանում են բէպկցիոներները, որոնք ցանկանում են առաջ բերել դրսի միջամտութիւն, կոչը յորդորում է բոլոր երկրի ձգտված դեմօկրատիկ ույժերին միանալ, որպէսզի հակադրացութիւն լինի բոլոր նրանց, որոնք ձգտում են կործանել երկրի անկախութիւնը, ոչնչացնել սահմանադրութիւնը և ազատութիւնը։

—

Թեհրան.—Մէջլիսի նոր նախագահ ընտրվեց չափաւոր կուսակցութեան անդամ Մոստաֆա-Դովլէն։

Բերլին.—Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ պարլամենտը հնարաւոր է, որ արձակվի, ի նկատի ունենալով Եմէնում տիրող կրիտիկական կացութիւնը։ Երիտասարդ-Թիւրքերը պատրաստ են հրազանդվել զինուորական մինիստրի դիկտատուրային և, մերժելով ներկայ կաբինէտը, կազմել նորը Շէվքէթ փաշայի գլխաւորութեամբ։

—

Կահիրէ.—Եթէ հաւատանք «Eclair»-ի Կ. Պօլսի թղթակցին, Անգլիան մօտիկ ապագայում պատրաստվում է վերջնականապէս Եգիպտոսը իր ձեռքը գցել։ Այդ տեսակ լուրերը իբր թէ պտտվում են թիւրքական կառավարական շրջաններում։ Այդ տեսակ մտադրութեան Անգլիային դրդեցին եգիպտական նացիօնալիստների վերջին գործողութիւնները։ Շուտով տեղի են ունենալու հետևեալ խոշոր փոփոխութիւնները. Միջերկրական ծովի բրիտանական ույժերի հրամանատարի բեզիդենցիան փոխադրվում է Մալտայից Կահիրէ, անգլիական Կահիրէի դիպլօմատիական գործակալի պաշտօնը վերացվում է և փոխարէնը հաստատվում է անգլիական բեզիդենտի պաշտօն, որ կը դառնայ Եգիպտոսի իսկական փոխարքայ. վերջապէս, բաւականաչափ աւելանալու է անգլիական զօրամասի թիւը Եգիպտոսում։ «Թիւրքիան,—ասում է թղթակիցը,—չափազանց գրգռվել է և յանձնել է Լօնդօնի իր դեսպանին ստուգել այդ լուրերի ճշգութիւնը»։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փարիզ.—Մամուլը Էրենտալի ճառի մասին խօսում է զսպված։ «Times»-ը այսպէս է գրում. «Եռապետեան դաշնակցութեան դէմ կայ եռապետեան համաձայնութիւն. Բայց նա քնած է։ Եռապետեան համաձայնութիւնը, աւաղ, ոչ դիպլօմատիական, ոչ զինուորական տեսակէտներից չէ տալիս այն, ինչ որ նրանից կարելի էր սպասել։ Status quo-ի վերաբերութեամբ կոմս Էրենտալը ասում է, որ նա գտնվում է երկու խմբակցական պետութիւնների ազդեցութեան տակ, որոնցից մինը գործում է, միւսը ննջում է։ Փրանսիան և նրա բարեկամները—վերջացնում է լրագիրը—գտնվում են հէնց երկրորդ կաթէգօրիայի մէջ»։

—

Փարիզ.—«Couriér du Parlement»-ը յայտնում է, որ նրա ձեռքի տակ կան այնպիսի փաստաթղթեր, որոնցից երևում է, որ մեծ բանկերը արդէն նախազգուշացրել են իրանց կլիենտներին՝ թէ շուտով կըքվելու է ռուսական երկաթուղային մեծ փոխառութիւն. Լրագիրը ասում է, որ այդ փաստաթղթերը կը յանձնվեն ժողովրդական խնայողութիւնների պաշտպանութեան նոր պարլամենտական խմբակի տնօրէնութեան, որպէսզի խմբակը պարլամենտում հարց բարձրացնէ այդ նոր փոխառութեան մասին։

Գալատի սրահներում խօսում են, որ սօցիալիստ Դիւման պալատին հարցապնդում է ներկայացնելու ռուսաց երկաթուղային փոխառութեան նախագծի առիթով։

—

Բերլին.—Տեղական մամուլի և քաղաքական շրջաններում՝ պատգամաւորութիւնների մէջ Էրենտալի արտասանած ճառը հանդիպեց առանձին գոհունակութեամբ։ Առանձնապէս ընդգծվում է ճառի այն մասը՝ թէ Պօտսդամում մերձեցում է ձեռք բերվել Ռուսաստանի և Գերմանիայի միջև։

—

Պետերբուրգ.—Սինօդի „Колоколъ" թերթը «Դաշնակցութիւն» կուսակցութիւնը անուանում է «հայկական մաֆիա», որ նպատակ է դրել վերականգնել Մեծ-Հայաստանը միջազգային հովանաւորութեան ներքոյ։ Ապա „Колоколъ"-ը գրում է. «Հայի յեղափոխականներից և պրօլետարիատից, «Դաշնակցութեան» մէջ մտնում են նաև կովկասեան աչքի ընկնող պաշտօնեաներ։ Համգուցեալ Իզմիրլեան Կաթողիկոսի հրահանգը հայոց եկեղեցուն՝ յանձնեց վերջինիս «Դաշնակցութեան» լիակատար կառավարութեանը։ („Б.")

—

Բերլին.—Կիրակի օրը սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութեան կենտրոնական կոմիտէտը ոստիկանութեան թոյլտուութեամբ կազմակերպում է Զինգէրի համար հուղարկաւորութեան, որին մասնակցելու հրաւիրված են կուսակցութեան և պրօֆէսիօնալ միութիւնների անդամները։ Ռէյխստագի բոլոր ֆրակցիաները, բացի հակասեմիտներից, ցաւակցութիւն յայտնեցին սօց.-դեմօկրատիական կուսակցութեան։

Դրութիւնը Արաբիայում համարվում է կրիտիկական։ Արաբների ագիտացիան թիւրքաց զօրքերի մէջ աջողութիւններ է տեսնում։

—

Բերլին.—Գերմանական մամուլը լարված ուշադրութեամբ է հետևում ֆրանսիական մամուլին, որ քննում է ռուս-ֆրանսիական յարաբերութիւնների հարցը։

—

Վիեննա.—Կրակօվից հաղորդում են, որ համալսարանը փակ է։ Երեկոյեան վեց վաշտ զինուորներ ոստիկանութիւնից յետոյ շրջապատեցին համալսարանը, որպէսզի ձերբակալեն դասադուլաւորներին համալսարանից դուրս գալու ժամանակ։ Սօցիալ-դեմօկրատների պատգամաւոր Դալինսկիի պահանջով իշխանութիւնները և զօրքերը հեռացան։ Ուսանողները Դալինսկիի առաջնորդութեամբ և հազարաւոր ամբոխի ուղեկցութեամբ գնացին դէպի բանաստեղծ Միցկեվիչի արձանը, ուր արտասանվեցին ճառեր և երգվեցին երգեր։ Այսօր համալսարանում հանգիստ է։ Ուդիտօրիայում շատ բան փչացած, ջարդված է։

—

Պեկին.—Ապագայ պարլամենտի շինութեան կառուցման աշխատանքներն արդէն սկսված են։ Շինութիւնը կառուցվում է բելգիական պարլամենտի նման։ Ծախս յատկացված է մօտ 4 միլիօն ռուբլի։ Կառուցանողն է գերմանացի ճարտարապետ Կլէնը։

—

Պետերբուրգ.—Ժողովրդական կրթութեան դումայական մասնաժողովը մերժեց մայրենի լեզուն տարրական դպրոցներում, որ ընդունվել էր Դումայում առաջին ընթերցման ժամանակ։

Դումայական բիւջէտային մասնաժողովի մէջ քննադատվեց ծովային վարչութիւնը։ «Ռուսաստանը,—ասվում էր մասնաժողովի մէջ,—նաւատորմի վրա ծախսում է Գերմանիայի հետ հաւասար գումար, բայց նաւատորմ չը կայ։ Վլադիվօստօկում երևան հանված զեղծարար յանցաւորները պատասխանատուութեան չեն ենթարկվում. ծախսեր են լինում լողալու համար, մինչ նաւերը ծով դուրս չեն գալիս և այլն»։

Դիպլօմատիական ճանապարհով հերքվում է „Neues Journal"-ի տեղեկութիւնները՝ իբր կայացել է գաղտնի ռուս-գերմանական համաձայնութիւն Պարսկաստանի վերաբերութեամբ։ („Б.")

—

Պետերբուրգ.—Տեղեկատու բիւրօն տալիս է պաշտօնական տեղեկութիւններ Ռուսաստանում խոլերայի ընթացքի մասին վերջին 4 տարում։ Ամենասաստիկ տարածվեց խոլերան 1910 թ., երբ հիւանդացան 210,091 մարդ և մեռան 101,002 մարդ։ Բարեգործական հաստատված հակաժանտախտային յանձնաժողովի ծախսերը 1910 թ. հաւասարվում են մօտ կէս միլիօն ռուբլու։ Միւս կողմից երևում է, որ գումարը լինէ թէ խոլերայ փոխվում, ավելի գործերի մեծանալը ֆինանսական բոլորովին հետ յարակցելու պատճառով։ Ամբողջ յատկացվում է կէս միլիօն ռուբլի սանիտարական հակախոլերային ձեռնարկութիւնների համար։ Բացի դրանից, գումարներ վերջերին գումարվելու է համագումար մասնակցութեամբ հասարակական հիմնարկութիւնների, տեղական վարչութիւնների, զաւառական մարմինների կենտրոնական հաստատութիւնների, բժիշկների ներկայացուցիչների և այլն։

—

Պետերբուրգ.—Աքսորվելիք արհեստաւորական համագումարի 100 հրէայ պատգամաւորները։ Պետական Դումայի սօց.-դեմօկրատական ֆրակցիան այդ առիթով ներկայացնելու է հարցապնդում։

Պետական Դումայի սօց.-դեմօկ. ֆրակցիան ցաւակցական հեռագիր ուղարկեց գերմանական սօց.-դեմօկ. լիդէր Զինգէրի մահվան առիթով։

„Свѣтъ"-ը հաղորդում է, որ ուսանողները փետրվարին պատրաստում են անկարգութիւններ և ակտիվ դասադուլ։

—

Խարբին.—Ժանտախտից անցած մէկ երկու օրում Պեկինում ամեն օր ժանտախտից մեռնում են 150 մարդ։

—

Պետերբուրգ.—Սօց.-դեմօկրատական ֆրակցիան հարցապնդում ներկայացրեց Պետական Դումային ուսանողական ժողովները ապօրինաբար արգելելու մասին։

—

Խարբին.—Վերջին երեք օրում Ֆուձեադանում ժանտախտից մեռան 414, Խարբինում համաճարակի սկզբից մեռել են 1076 չինացիներ և 31 եւրօպացի, որոնց թւում բժշկական մարմնից 9 հոգի։ Ֆուձեադանի մօտ դիակների կոյտեր են։ Մահացութիւնը չէ պակասում։ Եթէ այդպէս շարունակվի, քաղաքը երկու ամսում կը մեռնի։ Ֆուձեադանում յունվարի 18-ին մեռան 142 չինացի։

Էլեքտրական կայարանի արհեստանոցների գործադուլը շարունակվում է։

—

Խարբին.—Չինացիները ամեն օր Ֆուձեադանում այրում են հազարաւոր դիակներ։ Համաճարակը տարածվում է։

—

Փարիզ.—Սպասվում են ռուսաց արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովը և գեներալ շտաբի ներկայացուցիչները մի քանի քաղաքական շրջաններին խաղաղացնելու համար, որոնք յուզված են ռուսական զօրքերը գերմանական սահմանից յետ կանչելու պատճառով։

—

Փարիզ.—Քաղաքական շրջաններում և հասարակութեան մէջ անհաճոյ տպաւորութիւն գործեց գերագոյն զինուորական խորհրդի անդամ գեներալ Բօննալի հետ ունեցած խօսակցութիւնը։ Ժուռնալիստի հետ խօսակցելիս գեներալը ասել է. «Ռուս-ֆրանսիական դաշնակցութիւն այլևս գոյութիւն չունի։ Ռուսաց զօրքը զէնքը միւս ուսի վրա դրեց։ Հասաւ զինուորական կօնվենցիայի վերջը, որ կապված էր Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի միջև և որը ռուս-ֆրանսիական դաշնակցութեան ոգին էր և նրա միակ արդարացնողը։ Որքան էլ որ ծանր է այդտեսակ խոստովանութիւնը, բայց դա աւելի լաւ է, քան օրօրել ինքն իրան էլիւզիաներով»։

—

Վիեննա.—«Wiener Allgemeine Zeitung»-ը Բեռլինի հեղինակաւոր աղբիւրից բղխող տեղեկութիւնների հիման վրա հաղորդում է, որ ռուս-գերմանական բանակցութիւնների ընթացքի մէջ բաւականին ընդհարում է եղել։ Սերբական Մերձաւոր Արևելքի երկաթուղիների հարցի մշակման համար հարկաւոր կը լինի երկար ժամանակ։

Տօմսկ.—Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրի կարգադրութեամբ տեխնօլօգիական ինստիտուտից արձակվեցին յունվարի 17-ի ժողովին բոլոր մասնակցողները՝ թւով մօտ 500 հոգի։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԽՐԱԼԻ ԵՆ ԲԱՐՔԵՐԸ

Յուսահատեցնելու չափ տխրալի են, ճշմարիտ, այն գրական բարքերը, որոնց մէջ ապրում ենք։

Մամուլը պիտի առաջնորդէ. մամուլը պիտի լոյս սփռէ. մամուլը պիտի արդարութիւն ու ճշմարտութիւնը ժողովրդին տայ. մամուլը պիտի խաղաղութեան և բարոյական քաղաքակրթութեան քարոզը լինի։ Վերջապէս ամեն բարի տուրք, և ամեն սրբազան պարտք մամուլից են յուսացնում սրանք, որոնց համարում ես իրանց գրչի վկաները, մամուլի մշակ։ Եւ այդ բանը աղաղակում են կտուրների վրայից, բարձերից, բարձրից։

Բայց որքան թերանում են նրանք իրանց խօսքերի, իրանց առաջադրած նպատակների մէջ. և յաճախ, դժբաղդաբար, ոչ միայն թերանում, այլ և բոլորովին հակառակն են գործում, և հրապարակի վրա հակառակ արդիւնք երևցնում։ Ամբողջութեան հակառակ գործ, բարքերի ապականման փոխանակ նուաստացում. կրքերը անլրջութիւն. բարեպրծութիւնը և գռեհիկ վայրենութիւնը տարածելով մի գրական պայքար։

Կտանում ենք առաջ բերել մեր այդ հանգամանքին պատշաճ մեր հնագոյններից մէկի խօսքը, թէ «այնպիսի բան եկաւ հասել է վախճան. եթէ հարկանին՝ չզգան, և եթէ հարկանեն՝ չիմանան»։

Այդպէս, մեղադրում են հակառակորդին՝ թէ հայհոյում է. իսկ իրանք աւելի չարաչար են հայհոյում։ Բայց դժբաղդութիւնն այն է, որ չեն զգում թէ հայհոյում են։

Իսկ և իսկ այնպէս, որ ողորկով ջնջոց տուող մանկան ականջը, խրատուն աւելի մի թունդ ջնջոցով պատուէր է տալիս նրբան, որ էլ ջնջոց չը տայ։

Այս օրերս մեր բարձրապաշտօն վարդապետներից մէկը, ինքն էլ գրչի մարդ, թէ եւ մակալ եպիսկոպոսներից մէկի դէմ խօսքն էր նոյնպէս գրչի մարդ, խմբագրին՝ այդ խօսքերան օգնութեան կանչ այդ խօսքի առաջնորդ [illegible] մեզ ամենից—և՛ հոգեւոր մասը [illegible] աշխարհական գրիչներից—սա [illegible] է [illegible] տար պատասխանի անզգամի ըստ նորա անզգամութեանն, զի մի՛ լինիցիս նմանող նմա»։

Էլ ի՞նչ խրատ, էլ ի՞նչ խմաստնացնել դիմացինին, եթէ քո խրատն աւելի զայրացնող է, աւելի քամահեցնող, աւելի ատելութիւն, թշնամութիւն ու կռիւ գրգռող։

Վախենում եմ թէ մեր նոր հոգեւորնները ծաղրեն նոյն այդ իմաստունին էլ—որի անունն է Սողոմոն—նրա այն՝ նաև այս միւս խօսքի համար. «Եթէ քաղցեալ է թշնամին քո՝ կերակրեա զնա, և եթէ ծարաւի՝ տուր նմա ըմպել։ Զայս իբրև առնես՝ կայծակունս հրոյ կուտեսցես ի վերայ գլխոյ նորա»։

Մենք մեր գրական հակառակորդներին գրականութեան վայելուչ քաղաքավարութիւնը միայն պիտի անենք. ծանր բան չէ դա՝ հաց ու ջուր տալու չափ։ Եւ այդ բարեմարդութիւնը, այդ վայելչական ոճը, աւելի ծանր յանդիմանութիւն, աւելի ափիբերան անող պատասխան է մեր դէմ յանդուգն յարձակողին, ոչ-ճշմարիտը մեր դէմ շարադրողին։

Չէ, կը փաստաբանեն և կառարկեն ինձ. շուտ տուր թուղթը և երեսին կը կարդաս. «Որ ոչ լուիցէ ունկամբ, լուիցէ թիկամբ»։

Ուղիղն ասեմ, սիրելի ընկերներ, մենք ունկամբ լսել տալու շնորհքը չունենք։ Այդ է գլխաւոր պատճառը, որ մենք գրիչը մահակ ենք դարձնում և մեր գրական հակառակորդի գլխի վրա ջարդում։

Ա. Մ. Եղեկեան

ԶԱՒԱԴ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(1848 թ.—1911 թ.)

Շուշում, ինչպէս հաղորդվեց «Մշակում», յունվարի 18-ին տիֆից վախճանվեց Զաւադ Իշխանեանը. Նա Շուշու գաւառից էր, պաշտօնեայի որդի և ծնվել է մօտաւորապէս 1848 թւին։

Աւարտելով Թիֆլիսի գիմնազիան Զաւադ Իշխանեանը 1860-ական թւականների երկրորդ կէսին ուղևորվեց Մոսկվա և մտաւ տեղական համալսարանի բժշկական բաժինը, բայց ուսանողական անկարգութիւններից յետոյ (յայտնի «պրոֆ. Պոլունինի դէպք» անունով) 1869 թւին հեռացվեց համալսարանից և տեղափոխվելով Պետերբուրգ մտաւ գինւորական-վիրաբուժական ճեմարանը, բայց և այստեղ նա չը վերջացրեց իր ուսումը, հասնելով 4-րդ կուրսին։

Երբ Մոսկվայում 1870 թւին բացվեց յայտնի յեղափոխական Նեչայևի կազմած գաղտնի ընկերութիւնը, «Народная Расправа» անունով, Զաւադ Իշխանեանն էլ Պետերբուրգում ձերբակալվեց որպէս այդ ընկերութեան անդամ և պրօպագանդիստ—քարոզող։ Ընկերութիւնը, մեղադրական ակտի ասելով, «մտադրվել էր բռնի միջոցներով յեղաշրջել գոյութիւն ունեցող պետական կազմը»։ Ի թիւս այլ 32 մեղադրըվող երիտասարդների—սրանց շարքում Կովկասից՝ իշխան Վ. Չէրքէզովը, այժմ յայտնի անիշխանական, Իբրահիմ Ռահիմովը, Համիդ Հաջիբէկովը, Ցակոբ Սարիբէկեանը, Ստեփան Մուրթաֆեանը,—Զ. Իշխանեանը դատապարտվեց Պետերբուրգի դատաստանական պալատի վճռով 1871 թւին կարճատև բանտարկութեան, որից յետոյ պիտի մնար ոստիկանական խիստ հսկողութեան տակ *)։

Այնուհետև տեղափոխվելով իր հայրենիքը, Շուշի, հանգուցեալը շնորհիւ իր քաղաքական անցեալի, չը կարողանալով վարել հասարակական պաշտօններ, պարապում էր մասնաւոր դասերով, իր ամբողջ եռանդը և կրակը դնելով դաստիարակութեան մէջ. տողերիս գրողը աշակերտել էր նրան 1880 թւին, ընդմիշտ պահելով ամենաքաղցր յիշողութիւններ։

Երբ կառավարութեան գլուխ անցաւ 1880-ական թւականներին Մ. Տ. Լօրիս-Մելիքեանը և բռնեց «սրտի դիկտատուրայի» կուրսը, Զ. Իշխանեանը, ի թիւս շատ քաղաքական յանցաւորների, ներումն ստացաւ 1881 թւին և այդպիսով հնար ստեղծվեց հանգուցեալի համար պարապել հասարակական գործերով։

Այնուհետև նա երկար տարիներ եղել է ուսուցիչ Շուշու թեմական դպրոցում, վարել է նոյն դպրոցի տեսչի պաշտօնը, քանիցս անգամ ընտրվել է քաղաքագլուխ (գօլովա) և վերջապէս վարել է դատաստանական գործեր, որպէս հմուտ պաշտպան՝ քրէական գործերում։

Հայ եկեղեցական կալուածքների գրաւման առիթով Շուշում ծագած խառնվութիւնների ժամանակ, Զաւադ Իշխանեանը ամենախստագոյն? կերպով բանտարկվեց և յետոյ աքսորվեց մի քանի քաղաքացիների հետ Անդրկասպեան երկիրը, որպէս «վտանգաւոր անձնաւորութիւն»։ Արդարանալով այդ մեղադրանքից և իրաւունք ստանալով վերադառնալ Կովկաս, հանգուցեալը առժամանակ ապրում էր Բագուի նահանգում, իսկ վերջին տարիներս վերադարձաւ կրկին հայրենիք և առաջվա պէս մասնակցում էր քաղաքային-հասարակական գործերով։

Իր բարի, անկեղծ բնաւորութեան, իր հասարակական օգտաւէտ գործունէութեան համար Զաւադ Իշխանեանը յարգված էր քաղաքացիների կողմից՝ անխտիր թէ հայերից, թէ թուրքերից։

Պետրոս Զաքարեան

*) Տես „Государств. Преступленія" տոմ. I, եր. 188—210.

ՋՈՒՐ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆ

Թիֆլիսի նահանգապետը, տիրող օրէնքների, քաղաքական տրամադրութիւնների և նկատումների համաձայն չը վաւերացրեց Թիֆլիսի քաղաքային դումայի՝ առանց ազգի խտրութեան և համարեա միաձայնութեամբ ընտրած Զաքարիին քաղաքային դումայի անդամութեան պաշտօնի մէջ։

„Закавказская Рѣчь"-ի կարծիքով դրանում հայն է միջաւոր?, այն ժամանակ, երբ նման երևոյթներ, քաղաքական ներկայ պայմանների պատճառով, Ռուսաստանի ամէն մի վայրում տեղի են ունենում ոչ միայն հայերներով, այլ և հազարներով։

Իսկ այսպիսի դրութիւնը բնականաբար պիտի շարունակվի մինչև այն օրը, երբ ներկայ անհաստատ պայմանները կը վերանան և հասարակական կեանքը կը մտնի իր նորմալ ուղիի մէջ ու երբ ընտրողական իրաւունքի լայնարձակ սկզբունքը կը թագաւորէ ամենուրեք, որպիսին ենթակայ կը լինեն ու կը յարգեն ամենքն էլ անխտիր։

Սակայն այս ամենատարրական ըմբռնումից զուրկ են և կամ զուրկ լինել են ձևացնում որոշ ալրօքի մարդիկ, որոնք իբրև ներկայ տխուր դատաւորութեան ժամանակաշրջանում մի-մի նոր Վէլիչկօներ են դարձել հայութեան գլխին և ամեն անգամ, տեղի ու անտեղի, հարւածներ են տեղում կովկասահայերիս գագաթին մի բուռն սօլօլակցի բուրժուաների պատճառով, որոնք, իբրեւ նպաստաւոր դատաւորութեան շնորհիւ և որպէս աւելի կենսունակ տարր, քան իր գայր անցկացած ազնուականութիւնը, տիրապետել են ի մասնաւորի մեր քաղաքի գործերին և ընդհանրապէս տիրել են համայն աշխարհի քաղաքակրթ-անտեսական կեանքին. ասում ենք, հայ բուրժուայի պատճառով մեզ ածառիքը են սպառնում և աքէտ ու սպառնալիք որևէ գլուխ սերտած անզգաստ տիրացուի նման, միշտ միևնոյն գլխի տողերն են մրմնջում։ Ընթերցողը անշուշտ հասկացաւ, որ խօսքներս վերաբերում է „Закавк. Рѣчь" լրագրին, որի ներկայ տարվայ 16-րդ համարում Պրոմէթէյ ծածկանունով անուանն ներքոյ թաղնված պարոնը սպառնալիք է կարդում, եթէ երբեք Զաքարիի տեղ քաղաքային դուման նորից վրացի չընտրէ։

Եւ այնչափ էլ առաջ է գնում, որ Զաքարիին չը հաստատելը վերագրում է հայերին, մի բան, որը գլխավորն մտացածին յերիւրանք է...

Մենք, կատարեալ արհամարհանքի կը մատնէինք «յօդուածը», եթէ ի նկատի չունենայինք, որ մամուլի՝ նման խեղկատակները, օգտվելով քաղաքական ներկայ աննախանձելի դրութիւնից, պղտոր ջրում ձուկ որսալ են կամենում և արիւնի հոտ բուրող «յօդուածներով» տխմարների մաքերի ու տրամադրութիւնների մէջ ճգնում են բեկբեկում առաջացնել։ Այլ և այսօրինակ սենսացիոն բնոյթ կրող գրութիւնների շնորհիւ իրանց փտած ապրանքն, թերթն են ուզում սաղացնել, փոյթ չէ թէ այդ վաճառքից գոյացած կօպէկները արիւնով լինեն ցողված...

Միայն, թէ թերթի համարները վաճառվեն, կօպէկներ ստացվեն, աղնուականութեան չոլէն մասը կարդայ, ուրախանայ, ափփէբրմ ասի ու իր սեղանի փշրանքներից իրանց էլ բաժին հանէ։

Ահա նրանց գոյութեան նպատակը, նրանց alfa omega-ն։

Բայց այս կարգի գրիչ բանեցնողները մոռանում են իրանց կարճամտութեան և կուրութեան շնորհիւ, որ անդարձ կորչող անցան «երջանկայիշատակ Վէլիչկօյի երանելի ժամանակները»։ Մոռանում են, որ թէ հայ և թէ վրացի բուն ժողովրդի, իր չարն ու բարին հասկացող հասարակ մասսայի համար միևնոյնն է թէ ծր ազգութեան պատկանող արտօնեալ դասակարգը կանգնած կը լինի քաղաքային գործերի գլխին։

Ցայսօր չը կարողացան համոզվել, որ վրացի ժողովուրդը, որի անունից ճառում են, վաղուց է ինչ իրանց վրա մի մեծ խաչ է դրել և նրանց գոյութիւնը մոռացութեան է դատապարտել։

Սրդ, ապարդիւն չեն արդեօք այս ամենից յետոյ, սրանց և նմանների ճղճղոցները, որոնց միջոցով մազաչափ անգամ չեն կարող փոփոխել բնականութեան անողոք օրէնքի՝ էվօլիւսիոնի անխափ շրջադարձութիւնները։

Հիւծվող արիստոկրատիային յաջորդում է նրանից աւելի կենսունակ բուրժուազիան, սեփականատէր դասակարգը...

Թող վայեն Պրոմեթէյները որչափ քէֆները ուզում է, բայց և այնպէս այս այսպէս էլ պիտի լինի, որովհետև այս է թելադրում յաջորդականութեան խելացի օրէնքը, այս է ուսուցանում մեզ պատմութիւնը։

Իրանց անզօր վայնասուններով այս կարգի մարդիկ մի աւելորդ անգամ ևս ապացուցանում են, թէ ծր աստիճան տգէտ ու պրօֆան են մարդկային կուլտուրայի պատմութեան ըմբռնման մէջ։

Այս ամենն ասելուց յետոյ մենք լիովին բաժանում ենք «Մշակի» № 14-ի առաջնորդող յօդուածի մէջ արտայայտած մաքերը և գտնում ենք, որ վրացի ժողովրդի շահերին նուիրված ինտելիգենցիայի մէջ կան շատ ու շատ կարող անձինք, որոնք պէտք է անցնեն քաղաքային գործերի գլուխ և պէտք է որ ունենան քաղ. դումայի մէջ իրանց արժանաւոր ներկայացուցիչը. այս է պահանջում առողջ դատողութիւնը, ճշմարիտ եղբայրութեան և հարևանութեան գաղափարը. բայց եթէ այս իղձն էլ կատարված տեսնենք, այնուամենայնիւ դարձեալ չէ ապացուցվի, որ ազգային հարցի նման մի բազմամեան հարց լուծված կը լինի այս ձևով։

Արմատով միայն կարելի կը լինի Պրոմեթէյի նման մարդկանց բերանին գէթ մի առժամանակ կողպէք դնել, որովհետև ազգային հարցի լուծումը կախված է ընտրողական իրաւունքի ռամկավարացումից և ազգային ներքին ինքնավարութեան կիրառումից։

Եւ մեր խորին համոզումն է, որ վրացի բանիմաց ժողովուրդը, միայն կը խնդայ սրանց քէֆին ի վայր, որովհետև նրանք չեն իր լաւագոյն իղձերի և ձգտումների թարգմանը, այլ միայն և միայն խաւարակէտ դեր կատարողներ են։

Վրացի ժողովուրդը քաջատեղեակ է, որ մի բուռն սօլօլակցի բուրժուաների պատճառով չէ կարելի ամբողջ հայ ժողովրդի գլխին Պուրիշկևիչեան սպառնալիքներ կարդալ եւ նրան քաւութեան նոխազ դարձնել։

Նա և չէ մոռանում այն ևս, որ Պրոմէթէյները իրանց խաւար միտքերն են միայն կատարում։

Եւ նա կը ասնէ սրանց, նա կը նստեցնէ սրանց իրանց տեղում, նա կը գամէ սրանց անարգանաց սիւնին...

Նա խաւարի իշխանութեան ներկայացուցիչների հետ ոչ մի ընդհանուր կապ չունի։ Նա կոյր գործիք չի դառնայ։

Ցար. Գասպարեան

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ի նկատի ունենալով, որ այժմ զանազան հոսանքների կողմից իբրև կաթողիկոսական ընտրելիներ ամենից շատ խօսվում է Օրմանեանի, Սուրէնեան արքեպիսկոպոսների և Կարապետ եպիսկոպոսի մասին, մենք կը հաղորդենք հայ մամուլի զանազան օրգանների մէջ նրանց վերաբերմամբ արտայայտված կարծիքները, ինչպէս և կարծիքները նոր առաջարկվող կանդիդատների մասին։

«Հօրիզօն» թերթի № 15-ի մէջ Ց. Ա. Ե. հետևեալն է գրում Օրմանեանի մասին.

Թողնելով Օրմանեանի առաջնորդութիւնը Կարինում, պաշտօնավարութիւնը Արմաշում՝ նա 12 տարի Կ. Պոլսի հայոց պատրիարք է եղել համիդեան բռնակալութեան ժամանակ։ Այս հանգամանքը Օրմանեանի համակրողները համարում են նրա արժանաւորութեան ապացոյց։ Մենք ևս համամիտ կը լինէինք, եթէ Թիւրքիայի սահմանադրութեան առաջին իսկ օրերին, երբ բացվեց ժողովրդի կապված լեզուն, բարոյական կապանքից ազատվեցին ձեռքերն ու կաշկանդված միտքը, առաջին հնչող բառը չը լինէր բողոք Օրմանեանի դէմ, չը բանէին նրա օձիքը և խստիւ չը քննադատէին նրան։

Այդ հետևանք էր 12 տարվայ ընթացքում կուտակված բուռն զայրոյթի, որ ազատութեան հովի առաջին շնչմամբ բանկվեց և Օրմանեանն ընկաւ պատրիարքական աթոռից։ Շուտով կը բոլորվի երրորդ տարին այս դէպքերից յետոյ, բայց Օրմանեանի դէմ զայրոյթը դեռ չէ հանդարտել Կ. Պոլսում. ժողովուրդը դեռ չէ հանդուրժում տեսնել նրան եկեղեցում։ Նրա միակ մխիթարութիւնն է Բերայի գլխաւոր փողոցի զբօսանքը գլխարկը ափին բռնած և մշտական ժպիտը լայն բերանի հաստ շրթունքին առած։

Հայրապետը հեղինակաւոր անձն պէտք է լինի։ Իր ներկայ դրութեամբ Օրմանեանը հեղինակաւոր հովուապետ չէ կարող լինել։

Օրմանեանը չունի իր կոչման և աստիճանի համեմատ ծանրաբարոյութիւն։ Նա 70 տարեկան ծերունի է, մի անգամ էլ կաթուածի ենթարկված։ Նա եղել է հզօրների հաճոյակատար, տկարների բռնակալ. իմաստութիւն է համարել «դիմացինին անուշի կապել, պլշուն տակը փափուկ բարձ դնել և վրան խնդալ»։ Նրա բարոյական սկզբունքի մէջ սոփեստութիւնը առաջին տեղն է բռնում և յատկիս է նրա խօսքը՝ «ինչպէս կրնամ հաստատել, անանկ ալ կրնամ հերքել»։ Նա ոչ միայն չէ յարգվում Թիւրքիայի հայերից, այլ և ատված ու անարգված է։ Նա կարող է եկեղեցական պատմութիւն գրել, բայց չէ կարող եկեղեցի կառավարել։ Նրա թեկնածութիւնը պաշտպանողները կամ նրան չեն ճանաչում, կամ իրանց անձնական շահը աւելի բարձր են դասում»։

Նոյն Օրմանեանի մասին հայ յայտնի գրողներից մէկը՝ Մինաս Բերբերեան, որ «Սուրհանդակի» մէջ առաջինը գրեց Օրմանեանի կանդիդատութիւնը, գրել է մի երկրորդ յօդուած (№ 219-ում), ուր ասում է.

Իմ նամակի առիթով Ատ. Երիցեանը «Սուրհանդակի» 206 համարում առաջնորդող էր գետեղել, որով համաձայնում է ինձ հետ, որ սրբազան Օրմանեանը անտարակոյս արժանաւոր թեկնածու է կաթողիկոսութեան, բայց,—աւելացնում է առաջնորդողի հեղինակը, նրա թեկնածութիւնը դնելը անյարմար է, քանի որ մի երկու տարի առաջ Օրմանեանը մանակի կաթված էր ստացել։

Այդ առարկութիւնը ամենևին համոզեցուցիչ չէ, և ոչ միայն ինձ, այլ, հաւատացած եմ, շատ շատերի համար։

Նախ ո՞վ է ասում, որ նա կաթված է ստացել, ճի՞շդ է արդեօք։

Երկրորդ, թէև ճիշդ էլ լինի, այս րօպէիս իմ ունեցած տեղեկութիւնների հիման վրա կարող եմ հաւատացնել, որ սրբազան Օրմանեանը լիովին ժիր և առողջ է։ Եւ առ հասարակ բաւական չէ ասել՝ «այս ինչի թեկնածութիւնը անյարմար է», այլ հարկաւոր է աւելացնել՝ «աւելի յարմար է և ցանկալի սրա կամ նրա թեկնածութիւնը»։ Անշուշտ «Սուրհանդակը» մօտ ապագայում այդ կանի, իսկ եթէ դեռ ևս չէ անում, ես թոյլ եմ տալիս ինձ կարծելու, որ նա այս րօպէին Օրմանեանից աւելի յարմար, Օրմանեանի նման կաթողիկոսութեան գահի համար «ձեռած», «կռած-կոփած» մի ուրիշ թեկնածու չունի։ Ճիշդ է, նա երիտասարդ չէ, բայց նրա տարիքով մարդիկ Եւրոպայում պետութիւն են կառավարում՝ Աւստրիական կայսրը, Ֆալիէրը, Գլադստոնը, Սօլսբիւրին և շատ ուրիշները։ Եթէ կայ մէկ ուրիշը, Օրմանեանի արժանիքներն ունեցող, բայց աւելի երիտասարդ,—տուէք նրա անունն էլ պատգամաւորական ժողովը երկու թեկնածու է ընտրելու։

Իսկ մինչև որ այդ երկրորդի անունը հրապարակի վրա չը կայ,—Օրմանեանը կը մնայ միակ արժանաւորագոյն կաթողիկոսացու և եթէ նա բարձրանայ թափուր մնացած գահը, մենք էջմիածնում կունենանք իսկապէս «վարչապետ» եւրոպական մտքով։ Եւ հէնց այդ տեսակ կաթողիկոս է մեզ պէտք այս րօպէիս՝ խոհուն, ձեռներէց, հեղինակաւոր թէ եկեղեցական, թէ կրթական, թէ իրաւաբա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԾԵՐ ՄԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՆՑԵԱԼԻՑ ՈՒ ՆԵՐԿԱՅԻՑ

Ուղիղ հինգ տարի առաջ՝ մեր մտաւոր կեանքի զարկերակը դադարել էր գործելուց, երբ մատաղ սերնդի առաջ փակված էին ծխական դպրոցների դռները։ Եւ իւրաքանչիւր հայ, որի սրտին ու հոգուն մօտ է եղել կրթական գործը, չէ կարող դառն կսկիծով չը յիշել այսօր իսկ այն ծանր ու ճնշող ժամերը, երբ հարիւրաւոր երեխաներ փողոց նետվեցին և լոյսի անշահ շողքից անգամ զուրկ մնացին։

Սակայն ժամանակի հետ՝ փոխվեցին իրերի դրութիւնն ու հանգամանքները, անցան լքման ծանր օրերը և կրկին վերաբացվեցին որբացած սերնդի առաջ եկ.-ծխական դպրոցների՝ տարիներով փակված դռները, որով լճացած կեանքը իր բնական ընթացքը գտաւ նորից։ Ամենուրեք տիրեց բուռն ոգևորութիւն, որ գալիս էր՝ լուրջ և խելացի գործունէութեան հեռանկարը բաց անելու մեր առաջ, որովհետև տարիներով մեռելութեան դատապարտված կեանքը կենդանութիւն ստացաւ և հանգչված ճրագը մի անգամ ևս վառվեց։

Երբեմն կրթական գործը փայփայած ու սիրած մարդկանց սրտերը բերկրանքով լցվեցին, որովհետև հասարակական տարտամ, անորոշ կեանքը՝ դպրոցների վերաբացմամբ՝ նոր շունչ, նոր հոգի ստացաւ։

Թւում էր, թէ առաջին օրերի շարժումն ու խոստումները գրաւական կը լինեն խանդավառ գործունէութեան, որից և կախված էր կրթական գործի կանոնաւոր առաջխաղացութիւնը։

Սակայն անցան տարիները մէկ-մէկու ետևից և ոգևորութեան քաղցր օրերն իրանց հետ տարան, թողնելով մեզ յուշեր ու խաներ միայն։

Բացվեցին դպրոցները, ճիշդ է, անդոյն և անկերպարան, որոնք նոր ոտքի կանգնող երեխայի պէս՝ հաւասարակշռութիւնը կորցրած՝ երբեմն աջ էին թեքվում, երբեմն ձախ, չունենալով այն կենսունակ ոյժը, որի վրա խարսխվել կարողանային։ Թէ որոնք են այդ ոյժը կազմող ֆակտօրներն ու ամբողջութեան մասերը, մի առ մի թւելը՝ մեզ հեռուն կը տանէր. ուստի մենք անհրաժեշտօրէն կը ծանրանանք այն ցաւոտ կէտերի վրա միայն, որոնք, այսպէս թէ այնպէս խոչընդոտ են հանդիսացել կրթական ու դաստիարակչական գործի ուղիղ ու բնական շաւղով ընթանալուն։

Մեր առարկութիւնը հիմնաւորելու համար՝ առաջ գնանք ու դիմենք փաստերի։

Մինչև 1896 թւականը՝ այսինքն եկեղ.-ծխական դպրոցների փակվելը՝ իւրաքանչիւր ուսուցչից պահանջվում էր առնուազը միջնակարգ դպրոցի կրթութիւն, որը գէթ մինիմալ չափով վստահելի էր կացուցանում դասատուի գործունէութիւնն ընդհանրապէս։ Այն ինչ դպրոցների վերաբացվելուց յետոյ արդէն պատկերը միանգամայն փոխվեց։ Կրթական ցենզը որոշ չափով կորցրեց իր արժէքը և կարճ միջոցում հանդէս եկան զանազան ժամանակներում դպրոցը կիսատ թողած կամ արտաքսված թեկնածներ և, որ գլխաւորն է, դպրոցական կեանքին ու գործունէութեանը բոլորովին խորթ, անհամապատասխան տարրեր, որոնք կեանքի մէջ՝ իրանց մտահորիզոնների հորիզոններում մրցման չը դիմանալով՝ ժամանակաւորապէս իրանց բաղդն ու ճակատագիրը դպրոցի հետ կապեցին։ Դպրոցն այդպիսով դարձաւ կեանքից հալածվածների ապաստարան և շահագործման աղբիւր։ Պրոֆէսիոնալ ուսուցչական ընտանիքը միանգամից այլասերման էտապը թևակոխեց։ Տարիներ շարունակ կեանքի գնով փորձառութիւն և հմտութիւն ձեռք բերած ուսուցիչները չը կարողանալով տանել մօժնութի ծանրութիւնը, հետզհետէ թողնում են սիրած ասպարէզը տհաճոյս մանկավարժներին և հեռանում իրանց կոչմանն ու պատրաստութեանն անհամապատասխան զբաղմունք որոնելու։

Սակայն հէնց այստեղ հարց է առաջ գալիս, թէ ինչու էին թողնում վերջինները այդ ասպարէզը, որին զոհաբերել էին իրանց կեանքն ու պահովութիւնը, ինչ շարժառիթներից ստիպված՝ տեղի էին տալիս նորերին, որոնք գրկաբաց ընդունելութիւն էին գտնում և հիւրընկալվում դպրոցական յարկի տակ։

Հարցի պատասխանն, առանց որոնումների և տատանման, կարող է տալ իւրաքանչիւր ոք, ով փոքր ի շատե ծանօթ է մեր եկեղ.-ծխական դպրոցների հոգաբարձութեան մտաւոր ցած մակարդակին՝ ընդհանրապէս և ուրոյն մտածելակերպին՝ մասնաւորապէս (բացառութիւնները միշտ յարգում ենք), որի համար կարևորն ու էականը ոչ թէ ուսուցչի պատրաստութիւնն է և բեղմնաւոր գործունէութիւնը, այլ չնչին, գծած կօպէկների հաշիւը։ Բաւական է որ նրան աժանվել է չնչին գումարով հրաւիրել ուսուցիչներ, իսկ թէ վերջիններս որքան ձեռնհաս կը լինեն՝ տանելու իրանց վրա դրված ծանր ու պատասխանատու պարտականութիւնը և որքան կանգնած կը լինեն իրանց կոչման բարձրութեան վրա, այդ երկրորդական, երրորդական խնդիր է արդէն։

Այսօրինակ ծանր հանգամանքում կրթական ցենզ և տարիների փորձառութիւն ունեցող ձեռնհաս ոյժերին մնում էր ընտրել երկու ճանապարհներից մէկն ու մէկը,—կամ կոմպրոմիսների մէջ մտնել հոգաբարձութեան հետ և մնալ պաշտօնում, կամ հեռանալ ընդ միշտ՝ վերջինիս կամայականութիւններից և խաղերից ազատվելու համար։ Շատերը նախընտրելի են համարում, հարկաւ, երկրորդ ճանապարհը։

Թէ ինչ բացասական ազդեցութիւն է ունենում յիշեալ երևոյթը դպրոցական կեանքի վրա, այդ արդէն ցոյց է տալիս վերջին տարիների միդասեան և անգամ երկդասեան ծխական դպրոցաւարտների մտաւոր ցած մակարդակն ու ողորմելի պատրաստութիւնը։ Բաւական է միայն համեմատութեան մէջ դնել վերջիններիս՝ 96 թւականից՝ այսինքն դպրոցների փակվելուց առաջ՝ երկդասեան դպրոցների դասընթացքն աւարտած աշակերտների հետ, որոնք մի քանի լրացուցիչ առարկաներից պատրաստվելով, հեշտութեամբ ընդունվում էին մեր միջնակարգ դպրոցների երրորդ դասարանները և փոքր ինչ աշխատանք գործ դնելով՝ առանց արգելքի առաջ գնում։ Մինչդեռ դպրոցների վերաբացվելուց յետոյ մինչև օրս, երկդասեան դպրոցաւարտ աշակերտներն այն աստիճան թոյլ են լինում և անպատրաստ, որ միջնակարգ դպրոցների՝ ոչ թէ երրորդ, մինչև իսկ երկրորդ դասարան անկարող են ընդունվել՝ թէկուզ կոնկուրսով։

Ինչու. որովհետև ինքն ուսուցչական ընտանիքը՝ դպրոցների վերաբացվելուց յետոյ խեղաթիւրվեց, կորցրեց իր գոյութեան իմաստը՝ յանձին նորամուտ, անպատրաստ տարրերի, և նա՝ որպէս այդպիսին՝ անկարող եղաւ տալ նախկին տարիների արդիւնքը։

Հարկաւոր էր արմատական միջոցներ ձեռք առնել՝ դպրոցական կեանքում առաջացած ցաւոտ կողմերի սիմպտօմները գտնելու և սրան՝ ընկած դրութիւնից բարձրացնելու։ Դա էր օրվայ հրամայական պահանջը, որի վրա չէր կարելի նայել առանց անտարբերութեամբ և մատների արանքով։ Գոնէ այդ էր թելադրում մատաղ սերնդի նորմալ կրթութեան ու դաստիարակութեան գործը, որ հրապարակ իջած լուծումն էր պահանջում հայ իրականութիւնից։

Եւ չը նայած այն հանգամանքին, որ պարբերական մամուլի սուղ էջերում բաւական երկար ծեծվեց կրթական խճճված գործը կարգաւորելու և դպրոցական կեանքը բարեփոխութեան ենթարկելու հարցը, այնուամենայնիւ եղած առաջարկներն ու ցեղահատները դամված մնացին ցանկութիւնների շրջանում։ Գործնական քայլեր գրեթէ չարվեցին և դպրոցներն այդպիսով քարշ տուին մի կերպ իրանց խղճուկ գոյութիւնը, երբեմն ընկնելով, երբեմն կանգնելով։ 1905 թւականից մինչև օրս, ասել է՝ 4 տարվայ դպրոցական կեանքը՝ այդ անմխիթար պատկերն է ցուցադրել մեզ անհաշան կարկատաններով, որոնց տակ արմատապէս չը բուժված վէրքերն են բորբոքվել պարբերաբար։

Մեր համեստ կարծիքով ծխական դպրոցները ներկայ ընկած դրութիւնից կարելի է բարձրացնել և կանոնաւոր շաւղի վրա դնել միայն այն ժամանակ, երբ բարձրանայ ու բիւրեղանայ ուսուցչական ընտանիքը, որն իրանից ներկայացնում է քաղա-

նական հարցերի մէջ։

Մի մոռացէք կաթողիկոսի բազմակողմանի և բարդ պարտականութիւնները։ Նրա առաջ դրված են՝ ցիր ու ցան եղած հայ ազգը և իր եկեղեցին, երեք պետութեան կառավարութիւններ, մասնաւորապէս ռուսաց տեղական իշխանութիւնը, էջմիածինը իր սինոդով, ճեմարանով, միաբանութիւնով. մեր թեմերը, իրանց եռուն վիճակով, մեր դպրոցները՝ իրանց անկերպարանութեամբ, հնացած «պօլօժենիէն», դպրոցական կանոնադրութիւնը, թեմական ժողովները, պօլսահայերի սահմանադրութիւնը, Երուսաղէմի յերի սահմանադրութիւնը, յեղափոխական կուսակցութիւնները, մամուլը և բազմաթիւ ազգ փրկողները՝ էջմիածնում, Թիֆլիսում և այլուր...

Այս բոլորին բաւարարութիւն տալը մի մարդու ուժից վեր է. և մենք այդ չենք պահանջել ոչ Խրիմեան Հայրիկից և ոչ էլ հանգուցեալ Իզմիրլեանից։ Բայց ցանկալի է և նոյն իսկ անհրաժեշտ է, որ կաթողիկոսն այդ բոլորն ըմբռնելու ընդունակութիւն և պատրաստութիւն ունենար։

Եւ ես վստահօրէն կարող եմ ասել, որ Օրմանեանից աւելի պատրաստված մարդ մենք չունենք։ Նա ոչ միայն կըմբռնէ կաթողիկոսութեան առաջ կանգնած բազմաթիւ հարցերը և խնդիրները, այլ և կը տայ նրանց լաւագոյն ուղղութիւն։

Յաջորդ անգամ կը բերենք Կ. Պօլսի հայ մամուլի մէջ երևցած կարծիքները Օրմանեանի մասին։

ՊԵՏՐՈՍ ՍԻՄԷՕՆԵԱՆՑԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կիրակի, ամսին 23-ին, երեկոյեան կայացած հանդիսաւոր հոգեհանգստին ներկայ էր երկսեռ մեծ բազմութիւն։ Հոգեհանգիստը կատարեց առաջնորդական տեղապահ Եփրեմ եպիսկոպոս՝ շրջապատված բազմաթիւ քահանաներով։

Հոգեհանգստից յետոյ բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանի նախագահութեամբ ժողովականներն ընտրեցին 8 հոգուց (բժշկ. Բ. Նաւասարդեան, Ալ. Քիշմիշեան, Ռոտինեան, Արշ. Բաբեան, տէր-Եղնիկ, տէր-Գիւտ, Սալամբէկեան, Բարս. Առաքելեան) Թաղման կարգադրիչ յանձնաժողով, լիազօրութիւն տալով սրանց լրացնել անդամների թիւը մինչև 12-ի և հոգալ ապագայում յիշատակը յաւերժացնելու և գերեզմանին շիրիմ կանգնեցնելու։

Ապա կարդացվեց տէր-Եղնիկին աւանդուած Պետրոս Սիմէօնեանցի կտակը, որով հանգուցեալ հրապարակախօսը խնդրում է՝

1) Թաղել իրան մի քահանայով և մի խաչվառակիր տիրացուով։

2) Դագաղի վրա չը դնել պսակ և չը խօսեն դամբանականներ։

3) Մատենադարանը ուղարկել էջմիածին, իսկ Ջամչեան պատմութիւնները յանձնել Ներսիսեան դպրոցին։

4) Իր յօբելեանին ստացած արծաթէ պսակն ու գրիչը տալ պատշաճ ազգային հաստատութեան։

5) Աւձեռն դրամը՝ պահարանում (մօտ 100 ր.), կանկարասիքը իր ծխատէր քահանայի կար ,աղրութեան։

Ժողովը որոշեց կատարել այս աւանդը։

Տիգրան Նազարեան յայտնելով, որ Թիֆլիսի հայ մամուլի մի քանի օրգաններ մտադիր էին հանգուցեալ հրապարակախօսի դագաղի վրա պսակ դնելու, իբրև իրանց ընտանիքի անդամի, առաջարկեց այդ մտադրութիւնը փոխել և թաղման օրը, կիրակի, լոյս ընծայել մասնակցութեամբ Թիֆլիսի հայ մամուլի մէջ գործողների «Մ՚եղու Հայաստանի» լրագրի մի № ամբողջովին նուիրված Պետրոս Սիմէօնեանցի յիշատակին։ Տպագրել 10,000 օրինակ և №-ի վաճառումից գոյացած դրամն էլ յատկացնել շիրիմին։

Ներկայ եղող ներկայացուցիչները և ժողովականները միաձայն, առանց առարկութիւնների, ընդունեցին այդ առաջարկը։

Որոշվեց, որ երկուշաբթի, ամսիս 24-ին հայ մամուլի ներկայացուցիչները երեկոյեան ճիշդ 6 ժամին ժողովվեն «Ադրիսը-Տարագին» կից Մամուլի Բիւրօն՝ խառն խմբագրական - հրատարակչական յանձնաժողով կազմելու և կիրակի օրը «Մեղու Հայաստանի» լրագրի №-ը լոյս ընծայելու։

Հրաւիրվում են «Մեղու Հայաստանի» լրագրի նախկին աշխատակիցները նոյնպէս ուղարկելու իրանց յիշողութիւնները, յօդուածները այս արտակարգ №-ի համար։

Ստացված հեռագիրներ և այլ մանրամասնութիւններ, Պետրոս Սիմէօնեանցի պատկերը, կենսագրութիւնը, յօդուածներից և այլն կը տպագրվեն նոյնպէս այդ №-ում։

Կ. Պօլսի հայոց պատրիարք Եղիշէ արքեպիսկոպոս Դուրեան հեռագրով յանձնել է Գիւտ աւ.-քահ. Աղանեանցին լինել իր ներկայացուցիչը՝ Պ. Սիմէօնեանցի թաղման։

Ցաւակցական հեռագիրներ ստացվել են և զանազան տեղերից «Հովիտ» թերթի խմբագրութեան անունով։

Ն.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Ստացանք էջմիածնի «Արարատ» ամսագրի 1910 թ. դեկտեմբերի համարը, որ պարունակում է հանգուցեալ կաթողիկոսի մի բաւական գեղեցիկ պատկերը և մահվան ու թաղման մանրամասն նկարագրութիւնը, ստացված ցաւակցական հեռագիրները և պատգամաւորների ցուցակը։

◆ Ինչպէս հաղորդում է «Արարատ» ամսագիրը, Իզմիրլեան կաթողիկոսի մահից յետոյ մնացել է ընդամենը 894 ր. 74 կ. մի գումար, համաձայն նրա եղեմուից մատեանի։ Այդ գումարը յանձնվել է էջմիածնի գանձարանին։

◆ Նոյն ամսագիրը հաղորդում է, որ Գառնակերեան եպիսկոպոսի մահից յետոյ մնացել է միայն 5,003 րուբլի գումար։

◆ Այսօր, յունվարի 25-ին, քաղաքային վարչութեան մէջ տեղի կունենայ մի մեծ ընդհանուր խորհրդակցութիւն կրթական հաստատութիւնների, կրթական ընկերութիւնների, տեղական կլուբների, լրագիրների խմբագրութիւնների և այլն ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ, գիւղացիների ազատագրութեան 50-ամեակի առիթով տօնակատարութեան ծրագիր մշակելու համար։

◆ Ի նկատի ունենալով, որ նահանգապետը հաստատեց դումայի որոշումը մկնորս խմբեր կազմակերպելու համար գումար յատկացնելու մասին, քաղ. վարչութիւնը ձեռնարկել է իրագործելու առհասարակ ժանտախտի դէմ նախօրօք կռիւ մղելու աշխատանքներին։

◆ Հայ ընթերցողներին լաւ յայտնի՝ ժուրնալիստ Օրէստ Աէմինը Ռուսաստանի ճորտութեան վերացման 50-ամեակին պատրաստել է «Հողային հարցը և գիւղացիական ռէֆօրմը Կովկասում» աշխատութիւնը, որ լոյս է տեսնելու մօտաւորապէս փետրվարի սկզբին։ Գրքի գինը (10—12 տպագրական թերթ) լինելու է 70 կ.։

◆ Թիֆլիսի գրաքննիչի կարգադրութեամբ դադարեցվեց թիւրքական «Խիալ» լրագիրը։

◆ Թիֆլիսի դատաստանական պալատի նախկին աւագ նախագահ սենատոր Ա. Կոչուբէյը նշանակված է ներկայ լինելու կառավարչական սենատի քրէական վճռաբեկ դեպարտամենտում։

◆ Թիֆլիսի նահանգապետից հաստատվեց քաղաքային էլեկտրական լուսաւորութեան նախագիծը.

◆ Երէկ Արքունական թատրոնում տեղի ունեցաւ օպերային ներկայացում յօգուտ Թիւրքեստանի երկրաշարժից վնասվածների։

◆ Թիֆլիսի քաղաքագլուխը դիմեց զանազան հաստատութիւններին, խնդրելով օգնութեան հասնել Թիւրքեստանի աղէտեալներին։ Թիֆլիսի Փոխադարձ Վարկային Ընկերութիւնը ուղարկեց 200 ր.։

◆ Այսօր, Արտիստական թատրոնում, տեղի կունենայ Նիկուլինի ռուսաց դերասանական խմբի պրեմիէր Մուրոմցէվի բենեֆիսը։ Շնորհալի դերասանը շատ կարճ ժամանակամիջոցում ձեռք բերեց Թիֆլիսի հասարակութեան համակրութիւնը անխտիր։ Հայերը նոյնպէս ստացել են քանիցս էսթետիկական բաւականութիւն նրա խաղից։ Պէտք է յուսալ, որ բենեֆիսը ըստ արժանւոյն կաջողվի բոլորի ընդհանուր աջակցութեամբ։ Ընտրութիւնն էլ աջող պէտք է համարել. կը խաղացվի «Սոդոմի կործանումը» պիէսը։

◆ Մահմէդական «Սադա» լրագրում տպվում է Տօլստոյի „Зеленая палочка"-ի թարգմանութիւնը։

◆ «Գիւնաշի» Գանձակի թղթակցի ասելով, ի. գ. խ. Պետրովը գնալու է Գանձակ նահանգական մէջլիսի, վակուֆային մասնաժողովի և մահմէդական դպրոցների և մէդրէսէների գործերը քննութեան ենթարկելու համար։

◆ Իշխանութեան կարգադրութեամբ Բագւում դադարեցրած «Գիւնաշի» փոխարէն լոյս է տեսնելու «Ենի Հակիգաթ» անունով նոր օրաթերթ (Նոր Ճշմարտութիւն), Օրուջէվի խմբագրութեամբ։

◆ Երաժիշտ Իպպոլիտով-Իվանովը գրել է «Շպիօն» անունով օպերա, որի լիբրէտտօն առնված է Տուրգենեվի գրուածքից։

◆ Վրաց գրող Եկատէրինա Գաբաշվիլիի գրական գործունէութեան 25-ամեայ յօբելեանի կատարումը նշանակված է մարտի 5-ին։ Հրաւիրագրեր ուղարկված են վրացական բոլոր հաստատութիւններին։

◆ Բագուից Թիֆլիս է եկել մի պատգամաւորութիւն Բագուի բօրսային կոմիտէտի կողմից՝ բաղկացած կոմիտէտի նախագահ Ս. Թաղիևոսեանից և անդամներ Ս. Պլակսինից և Մ. Պապպէից։ Պատգամաւորութիւնը ներկայանալու է Կովկասի Փոխարքային և ներկայացնելու է մի զեկուցագիր Բագուի նաւթարդիւնաբերութեան այժմեան ճնշված դրութեան մասին։ Այդ տեսակ զեկուցագրեր ուղարկված են նաև ֆինանսների և առևտրի մինիստրներին։

◆ Բագւում յունվարի 22-ին լոյս տեսաւ «Իֆակ» լրագիրը՝ նուիրված կանանց հարցին։ Լրագիրը լոյս է տեսնելու շաբաթը մի անգամ. խմբագիրն է Խալիլջա Խանում Ալիբէկօվան։ Լրագիրն ունի նաև ռուսական բաժին։

◆ Մերվի ծխական հոգաբարձութիւնը խնդրում է մեզ տպել հետևեալը. «Մերվի հայոց ծխական դպրոցի հոգաբարձութիւնը իր սեպուհ պարտքն է համարում հրապարակով խորին շնորհակալութիւն յայտնելու տեղիս թատերասիրաց և ուսուցչական խմբի ամբողջ կազմին, որոնց միացեալ ոյժերով կազմակերպած մի ներկայացումից ուսումնարանս օգուտ ստացաւ 200 ր. 92 կ., ու նաև Ա. Նազարեանին ու տիկին Ովսաննա Նազարեանին, որոնցից առաջինը իր վաղամեռիկ Արփենիա ամուսնու սովորական «հոգեհայի» փոխարէն 50 ր., իսկ երկրորդը՝ պսակի փոխարէն 20 ր. նուիրեցին դարձեալ մեր խնամքին յանձնված ուսումնարանին»։

◆ Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը. «Դերբենտի ծխական հոգաբարձութիւնը յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը Կարապետ Տէր-Յովակիմեանին, որը իր վաղաժամ Արտաշէս որդու յիշատակը յաւերժացնելու համար փոխանակ գերեզմանատանը դրվելիք մեռելահացի նուիրաբերեց մեր խնամքին յանձնված դպրոցին 50 րուբլի։ Հոգաբարձութիւնս խնդրում է յարգոյ խմբագրութեանդ տեղ տալ սոյն երկտողին նուիրատու պարոնի միամտութեան և ուրիշներին նրա բարի օրինակին հետևելու խրախոյսը կարդալու համար»։

ՄԱՄՈՒԼ

Հայ հասարակութեան յայտնի է, որ ամերիկահայ թերթերից ամենից շատ յարձակվողը հանգուցեալ Իզմիրլեան Կաթողիկոսի վրա և ամենից շատ անպատկառ ու լկտի լեզու գործածողը նրա դէմ և հայհոյողը նրան եղել է «Հայրենիք» թերթը։

Այժմ էլ այդ թերթը, հիմնվելով Թիֆլիսի «Հօրիզոն» թերթի մէջ գրված պ. պ. Յ. Թումանեանի և Լէօի յօդուածների վրա, որ նա արտատպել է ասելով՝ «ահա թէ ինչ կըսեն էջմիածին բոյն դրած Արշակաւանի մասին երկու հայ գրողներ «Հօրիզոնի» մէջ», իր կողմից ես տպել է «Վախճան մը» վերնագրով մի նամակ, ուր, ի միջի այլոց, որակում է Իզմիրլեանին «դասալիք վերջին ժամուն», «շինծու ազատական», «պահպանողականներու թմբուկը զարնող», «բռնապետական հակումներ ունեցող» և այլն։ Եւ այս ամենը նրա համար, որ Իզմիրլեան այն դուրս չեկաւ, ինչ որ սպասում էին դաշնակցականները...

Սակայն առաջ բերենք բուն յօդուածը.

— Իզմիրլեան վախճանեցաւ...

Տպաւորութիւնը զոր կրեցի, անկեղծօրէն ըսելով չի լացուց զիս, բայց խորապէս տխրեցուց։ Իր կաթողիկոսական պաշտօնէն ի վեր ոչ կրցի սիրել զինքը և ոչ ալ ատել։ Ու այս վայրկեաններուն իսկ յիշեցի, վերապրեցայ Խրիմեանի յիշատակը։

Անհաւասարելի մեր դէմը, անցեալին գիրկը երկու հայ ծերունիներ, վշտերու և տառապանքի ծանրութեան տակ վաղաժամ ծեր ու դողդոջ. կնճիռը իրենց ճակտին ու պարտված ու մաշված խաչը ձեռք. հալածական ու յուսահատ, ազատոր ու երազկոտ։ Բայց մին քաղցրադէմ, միւսը խոժոռադէմ. մին գութի, քաղցրութեան աւազան մը, միւսը ըմբոստացումի շատրւան. Խրիմեանը սուրբ մը, ոչ աւելի, ոչ պակաս. Իզմիրլեանը գինւոր մը, վերջին ժամուն դասալիք։ Ու ես քաջութիւն կունենա՞մ ըսելու, որ Իզմիրլեանի կարճ պաշտօնավարութիւնը ծառայեց միմիայն Խրիմեանի մեծութիւնը շեշտելու։

Իզմիրլեանը իր 96-ի պատրիարքութեանը ու աքսորականի տարիներուն իր խիզախ ու ըմբոստ հոգիովը, արժանի էր պաշտվելու, և հայութիւնը գնահատեց ու չի մոռցաւ զայն։ Վկայ իր վերադարձի օրը, երբ ամբողջ պօլսահայը ոտքի էր, Երկաթէ Մարդը ողջագուրելու։

Ու այն շքեղ ու դիւթական անունը, որ Երուսաղէմի հինաւուրց պարիսպներէն Հայաստանի չորս դին կարւուէր, հասաւ, վերջապէս եկաւ որպէս արքայ, որպէս բալասան հայուն բազմատեսիլ վէրքերուն։ Բայց կամ վէրքը անընդունակ էր բուժվելու և կամ դարմանը անզօր...

Քծնողներն ու շողոքորթները և կամ անոնք իսկ, որ մասնակից էին այդ դաւին, երբ զինքը գիշերանց աքսորեցին, բառ մը չը մնաց որով չը զարդարէին անոր անունը, անպակաս եղան անոր քղանցքներուն քովէն. ու թունաւորեցին զայն այն թոյնով, որ յետադիմութիւն կը կոչվի, և որուն վախճանը մահ է միայն... Գերեզմանը միայն կրնայ անոնց ազատութեան բաղձանքը ներշնչել, երբ հողին մէջ կ...չկանդված կը գտնեն իրենց մարմինը... Խրիմեանի մահվան օրերուն քաջսիրտ պօլսահայը իսկ լացաւ, ու սուգը խորապէս ու զգաստօրէն կրեցինք մեր սրտերուն մէջ, առանց կարենալու մխիթարութիւն մը որոնելու անոնց մէջ իսկ, որոնք բոլորն չափ անկեղծութեամբ լացին, լացին ոչ միայն Հայրիկին համար, այլ նաև անոր համար, որ պակսեցաւ ռահվիրաններէն մէկն ալ ազատաբեր կռւին։ Բայց այսօր նոյն պօլսահայը եթէ արտասվեց իսկ, մեծապէս ան ցաւը ունէր, որ կորսնցուց Իզմիրլեանը, որ սկսած էր պահպանողականներու թմբուկը զարնել...

Լացաւ, քանի տեսաւ որ մեծ ըմբոստը, մեծ ազատականն իսկ, քանի մը նամակներու ընթերցումէն հաղիւ հայ յետադարձ շարժումի մը սկսած, անշարժութեան աշխարհները թռաւ։

Ոճիր մը պիտի ըլլար, չը խոստովանիլը որ հայ եկեղեցականութիւնը մասնաւանդ վերջին կէս դարուն տուած չէր մէկը, որ ըլլար Իզմիրլեանի չափ անկեղծ, անշահախնդիր, ազգասէր ու ըմբոստ. իրեն պակասը միտքն էր միայն, զարգացումը, որ միակ ազգակը պիտի ըլլար զինքը Քրիստաֆիանեանները քովը գետեղելու։

Մեծ եղաւ երբ քաջ ու անվկանդ, մեծ երբ արտայայտիչը հայ ցաւին, մեծ՝ որ չերկրպագեց ու չը ծնրադրեց։

Բայց այդ լուսաւոր դէմքը աւելի պայծառ էր Երուսաղէմի խորերը, քան երբ Մասիսն ի վեր բարձրացաւ, երբ հոն նախապէս փայլած արևը, խաւարեց նորաթագ լուսնի մը շողերը։

Ոմանք կարծեցին թէ Երկաթէ Պատրիարքը Ոսկէ Կաթողիկոս կրնայ ըլլալ, առանց մտածելու թէ՝ տոկուն երկաթը շատ դժուար է, որ փոխակերպվի ոսկիի։

Եթէ պատմագիրը Իզմիրլեան ներկայացնէ մինչև այն օրը, երբ դեռ Պալատան ափերը կը թափառէր, շատ քիչ բան պիտի գտնայ, որքան ալ անաչառ ըլլայ ան, նսեմացնելու, ժխտելու այդ Երկաթն իսկ, 1908—1910 թ. ականները շատ բան պիտի կորսնցնէ ան, իր հաւաքէն, իր «ազատական» շինծու անունէն։

Ու յաւէտ պիտի սիրենք զինքը իբր 1896-ի պատրիարք, իբր 10-ամեայ աքսորական, իսկ եթէ վերյիշենք մօտաւոր անցեալը, իր բռնապետական հակումները, որոնք շեշտվեցան իր մէջ, թերևս խօսքեր ունենանք մեղադրանքի քան գովաբանութեան, որուն արժանի էր և պէտք էր, որ մնար ամեն կերպ։

Անհաւասարելի վախճան մը, ահաւասարելի Երկաթ մը, որ վաղաժամ հալեցաւ հայ ժողովրդի ծով հնոցին մէջ...

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի օրը, յունվարի 23-ին, Ժողովրդական Տանը, հայ թատերասէրները դերասան Շահխաթունու մասնակցութեամբ խաղացին «Քին» դրաման։

Բայց ենչը ստիպեց համեստ դերասան Շահխաթունուն դեռ երկու ամիսն չարած միանգամից ցատկել սանդուխի գլուխը. հէնց այդ հանգամանքն է, որ մեզ տեղի տուեց կանխակալ ցաւակցութեան, որի տպաւորութեամբ էլ հեռացանք թատրոնից, տեսնելով որ անժամանակ մեծ հուշակվելու տենչը պատժվում է չարաչար...

Դրան ապացոյց Շահխաթունու «Քինը»։ Ճշմարիտ որ, ինչու համար էին այն գալարումները, որին ականատես եղանք և որոնցով Շահխաթունին ջանում էր լոկ նմանվել իսկական Քինին, այսպէս ասած այն գեր-դերասանական ջանքերը, որ թափում էր Շախաթունին գէթ համեմատական ոգևորութիւն ստեղծելու համար, սպա...

խնդիր տարբեր մի զանգված ընդհանուր առմամբ։ Մինչև չը զտուի ուսուցչութիւնը, մինչև նա բիւրեղացման պրօցէսսը չանցնի և իր կոչման բարձր գիտակցութեամբ չառաջնորդվի, դպրոցն անկարող կը լինի դուրս գալ այսօրվայ քաօսային կացութիւնից։

Ինչու Որովհետև վերջինիս բաղդը պայմանաւորված է իրան տոն ու ընթացք տուող ուսուցիչ անհատներով։ Ով փոքր ի շատէ ծանօթ է դպրոցական կեանքին, ով ապրել է այդ կեանքի մօմենտները և ջանք չէ խնայել կրթական գործը՝ ըստ կարելւոյն՝ բարելաւ հիմքերի վրա դնելու, որից յետոյ՝ հակառակ իր ցանկութեան՝ դժբաղդութիւն է ունեցել մի նոր դպրոց տեղափոխվելու, ուր ամեն ինչ ծածկված է գաւել փոշու հաստ շերտով և անտէրութեան մատնված, նա կարող է միայն վերահասու լինել ասածներիս դառն ճշմարտութեանը։

Տեսնել այդօրինակ կացութիւն, շօշափել վէրքը և լռել՝ սոսկալի է և դատապարտելի միանգամայն։ Մեզանում բացակայում է դպրոցական գործը, ողջ ուսումնական տարվայ գործունէութեան պատկերը, որ կարող է ուղեցոյց հանդիսանալ ի պաշտօն հրաւիրված նոր ուսուցչական խմբերին։ Ո՞վ է մեղաւորը, ում վրա է ծանրանում է այս դէպքում յանցանքը, բայց եթէ ուսուցչութեան, որ անտարբեր է գտնվում դէպի իր ամենատարրական պարտականութիւնները, որ ուսումնական տարվայ վերջում ամեն ինչ երեսի վրա է թողնում և ձեռները լուանալով՝ հեռանում պաշտօնատեղից։ «Ինձնից յետոյ ջրհեղեղ», ահա նրան ղեկավարող սկզբունքը։ Մինչև օրս ամեն ոք առաջնորդվել է իր հայեցողութեամբ, իր հասկացողութեամբ, մինչդեռ՝ հոգևոր իշխանութիւնը կամ ուսումնական խորհուրդը կարող էր և պարտաւոր էր մշակել ընդհանուր հրահանգներ, որոնք այսպէս թէ այնպէս խթան կը հանդիսանային բոլոր ուսուցչական խմբերին՝ ուսումնական տարվայ գործունէութեան ամփոփ պատկերը և սաների տարեկան առաջադիմութեան մատեան թողնել և ապա հեռանալ։ Մի բան որ նշանակութիւն ունի նոր խմբերի համար՝ անցեալի գործունէութեան հետ ծանօթանալու և ըստ այնմ էլ իր անելիքը ուրոշելու տեսակէտից։ Մի խօսքով դպրոցական կանոնաւոր արխիւը կարևոր է այն չափով, ինչ չափով դպրոցի գոյութիւնը։

Դպրոցական կեանքի ընդհանուր ցաւոտ կողմերը համառօտակի ուրուագծելուց յետոյ, այժմ անցնենք թեմական և շրջանային տեսուչների պարտաւորութեանն ու գործունէութեանը, որից, ինչպէս, որոշ չափով կախումն ունի կրթական գործի կանոնաւոր առողջախաղացութիւնը։ Դպրոցների վերաբացման հետ միասին՝ հրապարակ իջաւ ի միջի այլոց նաև թեմական ու ու շրջանային տեսչութեան խնդիրը, որ ուսուցչական միութեան օրգանը կաչմող «Նոր-Դպրոցում», ինչպէս և միւս օրաթերթերում ծեծվելուց յետոյ, ներկայ ուսումնական տարվայ սկզբին վերջապէս Երևանի թեմում գոնէ իր լուծումն ստացաւ։

Մեր տարապայման ծխական դպրոցների ներքին կեանքը բարելաւ հիմքերի վրա դնելու գործում, յիրաւի, խոշոր դեր կարող են խաղալ թեմական ու շրջանային տեսուչները, եթէ վերջիններս պատրաստված լինեն այդ ծանր ու պատասխանատու պաշտօնի համար։

Եթէ, իրօք այդպէս է, ուրեմն հետևողական լինելու համար՝ յանգելու ենք այն եզրակացութեան, որ տեսուչներն ընդհանրապէս պէտք է ստացած լինեն մանկավարժական բարձր կրթութիւն և դրա հետ միասին՝ տարիների փորձառութիւն, որպէսզի կարողանան իրանց իրաւասութեան ենթարկված դպրոցներում պաշտօնավարող ուսուցիչներին առաջնորդող հանդիսանալ և կրթական գործի հետ առնչութիւն ունեցող խնդիրներին կանոնաւոր ընթացք տալ։ Այդ տեսակէտից՝ Տ. Ռաշմաճեանի և Թ. Խրդմալեանի ընտրութիւնը թեմական տեսչութեան համար պէտք է համարել խելացի, այն տեսակէտից, որ նրանք ծանօթ են մանկավարժական շկօլաներին, այլ և ունեն տարիների փորձառութիւն։ Ահա տուեալներ որոնք կարող են հիմք ծառայել նրանց բեղմնաւոր գործունէութեանը։

Իսկ ինչ վերաբերում է շրջանային տեսուչների ընտրութեանը, պէտք է ասած, որ թեմական խորհուրդը շտապել է չափազանց և սխալ ընտրութիւն կայացրել։ Սխալ ենք համարում շրջանային տեսչութեան համար գոնէ Սիմէօն Տէր-Մինասեանի ընտրութիւնը, որի պատրաստութեանը մօտիկից ծանօթ ենք։ Տէր-Մինասեան աւարտել է Գէորգեան ճեմարանի դպրոցական բաժինը և այնուհետև 3—4 տարի ուսուցչական պաշտօն վարել ծխական դպրոցներում։

Մինչդեռ շրջանային տեսուչը իր պատրաստութեամբ և փորձառութեամբ անպայման բարձր պէտք է կանգնած լինի իր շրջանում գտնված դպրոցների ուսուցիչներից։ Չէ որ նա ուսումնական տարվայ ընթացքում մի քանի անգամ այցելելու է իրան յանձնված դպրոցները և այցելութիւնների ժամանակ կարևոր խորհուրդներ պէտք է տայ դեռ ևս անփորձ ուսուցիչներին ու, հարկ եղած դէպքում, փորձնական դասեր կազմակերպի վերջիններիս համար։ Իսկ այդ բոլորը շրջանային տեսչից պահանջում է մանկագիտական պատրաստութիւն, կամ առնուազն երկար տարիների փորձառութիւն։ Այն ինչ՝ Տէր-Մինասեանը ոչ առաջինն է և ոչ էլ վերջինը։ Ապա ուրեմն ինչ ղեկավարող սկզբունքով է առաջնորդվել թեմական խորհուրդը՝ յիշեալ ընտրութիւնն անելիս, մեզ միանգամայն անհասկանալի է մնում։

Մ՛բ՛թէ հրապարակի վրա կային աւելի պատրաստված կամ փորձառութեան բովից անցած ձեռնհաս ուժեր, որոնց գործունէութիւնն այդ ասպարիզում կարող էր գրական ու արդիւնաւէտ լինել։ Հազիւ թէ հայ ուսուցչական ընտանիքն իրանից անպատ ներկայացնէր։

Ի՞նչպէս կարող է ղեկավար հանդիսանալ Տէր-Մինասեանը, քանի որ Զանգեզուրի դպրոցներում պաշտօնավարող ուսուցիչներից շատերը, որոնցից մի քանիսին անձամբ ճանաչում ենք, իրանց պատրաստութեամբ և տարիների փորձառութեամբ անհամեմատ բարձր են կանգնած, քան ինքը՝ շրջանային տեսուչը։ Չէ որ այս դէպքում խիստ ծանր ու ճնշող ազդեցութիւն կունենան վերջիններիս վրա երիտասարդ և անփորձ տեսչի պաշտօնական այցելութիւնները, որոնք հազիւ թէ բաւարարութիւն ու գոհացում տան Զանգեզուրի շրջանում գոյութիւն ունեցող դպրոցների պահանջներին՝ ընդհանրապէս և ուսուցիչների արդիւնաւէտ գործունէութեանը՝ մասնաւորապէս։

Տէր-Մինասեանը իր ներկայ պատրաստութեամբ՝ ամենաշատը ծխական դպրոցներից մէկում համեստ ուսուցչի պաշտօն կարող էր վարել առայժմ և այդ աւելի շահեկան կը լինէր նրա համար՝ փորձառութիւն և համբաւ ձեռք բերելու տեսակէտից։

Մենք սոյն տողերով բնաւ դիտաւորութիւն չենք ունեցել վիրաւորելու Տէր-Մինասեանին, որովհետև խնդրին մօտեցել ենք ընդհանուր սկզբունքային տեսակէտից. սկզբունքի, որ միշտ հոլովվում և ապա մոռացութեան է տրվում։ Եւ եթէ յիշել ենք Տէր-Մինասեանի անունը, այդ այն պարզ պատճառով միայն, որ այսօր շրջանային տեսչութեան պաշտօնով նրանից ենք տեսնում հրապարակ իջած։

Ըստ երևոյթին չափազանց սխալված ենք եղել մեր լաւատեսութեամբ՝ կարծելով, որ թեմական խորհուրդը, որպէս կրթական գործին մօտ ու կոմպետենտ անհատներից կազմված մարմին, ընտրութիւն կայացնելիս՝ կառաջնորդվի որոշ սկզբունքով և ի նկատի կունենայ այն տուեալները, որ մենք ընդգծեցինք՝ թեմական ու շրջանային տեսուչների մասին խօսելիս. սխալվել ենք, որովհետև շրջանային տեսչի ընտրութեան հետևանքը տրամագծօրէն հակառակն է մեր սպասածին։ Հրապարակի վրա դրված փաստը գալիս է մի աւելորդ անգամ ևս մեզ համոզելու, որ մեր կեանքը զուրկ է որոշ սկզբունքներից. մի կեանք, որ հիմնված է եղել պատահականութիւնների և բարեացակամ տրամադրութեան վրա։ Սակայն այդ չէ շիտակ ճանապարհը։ Մեր գործունէութիւնը պարտաւոր ենք յարմարեցնել կեանքի յարաճուն իմպերատիվներին, որոնց բաւարարութիւն ու գոհացում կարող են տալ՝ այն ևս կրթական գործում, միմիայն պատրաստված ու կեանքը ճանաչած անհատներ։

Գ. Մելոյեան

Սամարղանդ, 15 յունվարի

ռելով միևնոյն ժամանակ իր ձայնը։ Միթէ լոկ տպաւորութիւն թողնելու, ծափեր վաստակելու տենչով ժողովրդական տան ամբոխի վրա։

Սակայն չէ որ այդ ամբոխը արդէն աստիճանաբար զարգացրել է իր գեղարուեստական ճաշակը և այժմ նրա պահանջները թատրոնից անցնում են սկզբնական հասկացողութեան շրջանակներից։ Աւելին կասենք. Արտիստական թատրոնը յաճախորդների մի ստուար մասը պատրաստվել է Ժողովրդական Տանը։

Իսկ դերասան Շահխաթունին իր կոլեգների մէջ ունի իր որոշ, նոյնիսկ առաջնակարգ տեղը։ Եւ պէտք է խոստովանել, որ նա հանդիպել է ցայսօր խրախուսանքի թէ մամուլի և թէ հասարակութեան կողմից, երբ հանդէս է եկել իր ոյժերին մատչելի դերերում, և միւս կողմից էլ ոտք է դրել առաջադիմելու ուղիի վրա։ Հետևաբար նրա քայլը յանուն «Նիսի» ընտրութեան մենք համարում ենք առ պակասն թիւրիմացութիւն, որ, դժբախտաբար, սառը ջուր է ածում երկրատապական բուռն ու ցանկոտ ոգևորութեան վրա։

Երանի էր, որ այսուհետև Շահխաթունիները չը կրկնեն այդ տեսակ «թիւրիմացութիւնները», եթէ չասենք որ յաջողանքի մի մաս էլ ծառայում է հայկական սևցեխայլ կամ բեմիսեցրի վրա։

Հարկաւոր չենք համարում կանգ առնել միւս դերակատարների վրա, որոնց խաղը դրամայի ընդհանուր տպաւորութեան հետ միասին նոյնքան անգոյն էր, որքան ոչ ողբերգու դերասան Շահխաթունու «Նիսը»։

Ես

—

Գանձակ, 20 յունվարի

Այս օրերս երկրորդ անգամ Գանձակի բեմի վրա փայլեց ականաւոր դերասան Ռօբերտ Ադելհէյմը։ Դեռ մի շաբաթ առաջ նրա գալստեան մասին յայտարարված էր մեզանում, Ժողովուրդը նրա շնորհալի խաղը կնահատելով առաջին ներկայացումների ժամանակ. այս անգամ ևս նորից փափագում էր տեսնելու նրա և իր պատուական խմբի գեղեցիկ խաղը։ Ձենք կարող չուրախանալ այն քաղցր վերաբերմունքի համար, որ յարգելի դերասանը ցոյց է տալիս դէպի ժողովրդական կրթութիւնը, դնելով իր հիւրախաղերը գաւառական քաղաքներում, որտեղ կրթւում և ազնուացնվում է գաւառացիների կոշտ ու խոպան սրտերը։ Կրթութեան այդ կարևոր կողմը աչքի առաջ ունենալով, տեղիս հասարակական ժողովարանի թատերասրահում նա ունեցաւ երկու ներկայացում. առաջինը տեղի ունեցաւ ամսիս 16-ին, որտեղ դրված էր «Բրնդ» պիէսը. իսկ երկրորդ ներկայացումը կայացաւ երկուշաբթի ամսիս 17-ին. խաղացվեց Ն. Գուցկովի «Ուրիէլ-Ակոստան»։ Երկու ներկայացումների ժամանակ Ադելհէյմը խաղում էր հերոսների դերերը, որոնց տարաւ բաւականին աջող կերպով. Նրա հարուստ միմիկան և բնական խաղը խոր տպաւորութիւն էր թողնում հանդիսականների վրա, որի համար ամեն մի գործողութիւնը վերջանալուց յետոյ դահլիճի հոծ բազմութիւնը բուռն ծափահարութիւններով վարձատրում էր յարգելի դերասանին. պակաս տեղ չէր բռնում Կարենինայի մտածված և ազդու խաղը. Նա խաղում էր «Ուրիէլ-Ակոստայի մէջ Իուդիֆի դերը, որը մեծ հմտութեամբ տարաւ իր պատասխանատու դերը։ Հինգերորդ գործողութիւնը վերջանալու վրա, նա այնքան զգացված խաղում էր, որ յանկարծ ուշաթափվեց և վայր ընկաւ բեմի վրա, որից և անմիջապէս իջաւ վարագոյրը. հանդիսականների տպաւորութեանը չափ ու սահման չը կար։ Միւս դերակատարներն էլ նպաստում էին ալիէսի աջող խաղալուն։ Դահլիճը ծայրէ ի ծայր լիքն էր հանդիսականներով։

Հրայր

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 24 յունվարի

Հանգուցեալ հրապարակախօս և հասարակական գործիչ Պետրոս Սիմէօնեանի յուշարկաւորութեան համար կազմված յանձնաժողովը հարկաւոր է համարում յայտնել ի գիտութիւն հայ հասարակութեան, որ հանգուցեալի կտակի համաձայն պսակներ չեն դրվելու նրա դագաղի վրա, ուստի և այն ամեն հասարակութիւններն ու անձինք, որոնք կը ցանկանան պսակով պատւել նրա յիշատակը, թող բարեհաճեն պսակի համար անելիք ծախքի գումարը յատկացնել հանգուցեալի յիշատակին ֆոնդ կազմելու և նրա գերեզմանի վրա մահարձան կանգնեցնելու։

Նուէրները կարելի է ուղարկել Թիֆլիս՝ հ. Եղնրկ ու. ք. Երզնկեանցին Большая Ванкская ул. д. № 16։

Բ. տ. յանձնաժողովի՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

—

Կարս, 20 յունվարի

«Սուրհանդակի» № 219-ում Ներկայացուցիչը գրում է «Այստեղ մի մեծ վաճառատան տէրերը—Սերոբշիկեանցները դադարեցրին իրանց մուրհակները վճարելուց։ Տարած փողերը՝ միայն քաղաքի փոխադարձ վարկից, 20 հազար րուբլի է, այդ փողը 20 հազար մարդու խնայողութիւն է»։ Վերջապէս յօդուածագիրը ողբում է այդ կորուստը, մեղադրում է բանկի վարչութեան անդամներին, որ անփոյթ են վարվել, որ հաւատացել են Սերոբշիկեանցներին այդպիսի մի խոշոր գումար։ Աւելորդ համարելով ներկայացուցչի մի քանի արդար նկատողութիւններին և իմ նկատողութիւնները աւելացնել, ես պարտք եմ համարում հասարակութեան յուզված կրքերը մեղմացնելու համար միայն այսքանը ասել, որ այս գործում վարչութեան անդամները ոչ մի սխալմունք չեն արել, ոչ մի անզգուշութիւն չեն գործել և բանկի մէջ փող ունեցողները թող ապահով լինեն, որ բանկը ոչ մի կոպէկ չէ կորցնում։ Թող այդ մասին մտածեն նրանք, որոնք Սերոբշիկեանցների համար դարձան ողջամիտ սամարացի և իրանց մարդկային պարտքը կատարելու համար ուզեցին ես օգնել մի յայտնի վաճառականի և որպէս պատասխանատու և երաշխաւոր ստորագրել են բանկի մուրհակներին. և ոչ մի կասկած չը կայ, որ նշանակեալ ժամանակներում նրանք կը վճարեն բանկին Սերոբշիկեանցների պարտքը։ Բայց թէ իրանք կը ստանան Սերոբշիկեանցներից, այդ հարցին թող պատասխանէ նա, ով մարդ արէ է։

Արամ

—

Շուշի, 16 յունվարի

Պ. խմբագիր, յարգանօք խնդրում եմ այս երկտողս տպագրութեան տալ «Մշակ» լրագրի մօտակայ համարներից մէկում։

Վերջերս Շուշուց Էջմիածին ուղարկված մի հեռագրի տակ, որով խնդրում են Բենիկ վ. Շուշի չուղարկելու այլ մի ուրիշին, որպէս լսում եմ և ինչպ. տարածված է քաղաքումս, ստորագրված է ի թիւս այլոց և Տէր-Եսայեանց ազգանունը։

Թիւրիմացութիւնների, կասկածների և զանազան ասեկօսէների տեղիք չը տալու համար հրապարակով յայտնում եմ, որ այդ անձը ես չեմ և ոչ մի տեղեկութիւն չունեմ այդ հեռագրից։

Յարութիւն Տէր-Եսայեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՄՇԱԿԻ» ԹՂԹԱԿԻՑԸ ՊԱՐՍԻՑ ՌԵԳԵՆՏԻ ՄՕՏ

Էնզէլի, 13 յունվարի

Այսօր ներկայացայ շահի խնամակալ Նասր-ուլ-Մուլքին, որը շատ սիրալիր և միևնոյն ժամանակ վերին աստիճանի, թէ քաղաքավարի և թէ պարզ ընդունելութիւն ցոյց տուեց։

Առաջին անգամն եմ պատահում մի պարսիկ բարձր աստիճանաւորի, որ այսպէս, թէ առանց վերապահումների և թէ հասարակ ձևով է խօսում ընդհանրապէս։

Մեր խօսակցութիւնը, որ տևեց $1^1/_2$ ժամ, ընդհանրապէս Պարսկաստանի ներկայ անկեալ դրութեան, ցաւերի մասին էր։

Որպէս ասացի, խնամակալն խօսում էր շատ պարզ և առանց որևէ վերապահումների. Նա ընդհանրապէս լաւ չէ տեսնում Պարսկաստանի դրութիւնը և շատ դառն կերպով է քննադատում տեղական գործող, այսպէս ասած, առաջաւոր խմբերին և իրանց պետերին։ Նա գտնում է, որ ազատութեան համար մարտնչող այդ խմբերը, Դամոկլեան սրի նման կախված են իրանց ընտրած, թէ պարլամենտի, թէ մինիստրութեան և թէ այլ պաշտօնեաների գլխին և չեն թողնում նրանց ազատ գործելու։ Նրանք, այդ պաշտօնեաները զանազան, տարբեր, մէկ մէկու հակառակ մտածողների ճնշման տակ, չեն կարողանում գործել այնպէս, որպէս ընդհանրապէս ազատ երկրում է լինում այդ և այդպիսով այստեղի գործերը նման են մի սայլի, որի չորս կողմից ձիեր լծած քաշում են և միշտ էլ այն ինքը մնում է ոչինչ, առանց սայլի շարժվելու։

«Այժմ ամբողջ Պարսկաստանը իր յոյսը ինձ, Նաիբ-Սալթանէխ վրա է դրել և ինձնից սպասում թ. երկիրն իր անկեալ դրութիւնից ազատելու և թ. մի զարկ տալու երկրի նորմալ գործունէութեան։ Առաջին՝ ես որպէս խնամակալ «Կանուն-էսասիի» ինձ տուած իրաւունքով, իմ պարտականութիւնից առաջ գնալ չեմ կարող, երկրորդ՝ սահմանադրութիւնը ունի իր պարլամենտը ժողովրդի պատգամաւորներից կազմված, որը պէտք է տէր և տնօրէն լինի ամբողջ երկրի գործերի և տուն տուողը նրա, և, երրորդ՝ ինչ կարող են անել մի կամ մի քանի անհատներ առանց ընդհանուրի աջակցութեան»։

Խսամակալ ասաց շատ ճշմարտութիւնները, որոնց ամեն օր մենք ներկայ ենք և որոնց մասին քանիցս արձանագրել ենք «Մշակի» և այլ թերթերի սիւնակներում։

Վերջում նա աւելացրեց. «Թող գրէք լրագրներում, ասացէք հասարակութեանը, եթէ գնալուցս և գործի գլուխ անցնելուց յետոյ էլ դրութիւնը չը փոխվի, ոչ թէ ես կամ անհատներս ենք մեղաւոր այդ դէպքում այլ ինքը, պարսիկ հասարակութիւնը, որ մեզ հետ ձեռք ձեռքի տուած չէ գործում, այլ մեր մի կողմից շինածը նա միւս կողմից քանդում է։ Նա, այդ հասարակութիւնը կամ նրա առաջաւոր գործողները որպէս ասացի, թէ պարլամենտին, թէ մինիստրութեանը և ընդհանուր պաշտօնեաներին մի տեսակ կապված, բանտարկված դրութեան են հասցրել և այդպիսով գործը քայքայման են հասցնում»։

Ահա այս էր մեր ժամուկէս խօսակցութեան, գրուցատրութեան կորիզը, պարսկական գործերի վերաբերեալ մի պարսիկ բարձր պաշտօնեայի հետ, որը ամեն մարդու էլ ընդունում է իր մօտ և շատ հասարակ կերպով ասում շատ ճշմարտութիւններ, որը թագցնում են միւս փոքրերը։

Մուշանիդ

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

◆ Ամբողջ հարաւում ձիւնախառն փոթորիկներ են։ Գնացքները կանգնած են ճանապարհներին։ Նիկոլայէվում շոգենաւերը սառցապատ են։

◆ Օդեսայի շրջանում ձիւնային մրրիկի պատճառով կայարաններում կուտակվել են 4,000 ապրանքատար վագոններ։

◆ Վէրնի քաղաքի առետրա-արդիւնաբերական ֆիրմաները միջնորդում են կառավարութեան առաջ փոխարինաբար տալու 600,000 րուբլի, ի նկատի առնելով երկրաշարժի հասցրած ահագին վնասները։

◆ Մարսէյլ Պրեվօն 5,000 ֆրանկ նուիրեց գրականագէտներին փոխարինաբար տալու նպատակով։

◆ Պետական Դումայի բիւջէտային յանձնաժողովը մերժեց ներքին գործերի մինիստրի առաջարկը՝ Թատրոնական ընկերութեանը նպաստ տալու մասին։

◆ Եմէնից հաղորդում են, որ ապստամբների և թիւրքաց զօրքերի միջև տեղի են ունեցել նոր ընդհարումներ։

◆ Եմէնում ապստամբների մէջ զոհեր է տանում խոլերան։ Համաճարակը, ըստ երևոյթին, գործում է նաև թիւրք զօրքերի մէջ։ Չը նայած պաշտօնական մի շարք հերքումներին, Սաէն են ուղարկվում սանիտարական մեծ խմբեր։

◆ Աւստրիայից հաղորդում են, որ պահեստի զինուորները յամառութեամբ մերժում են ծառայութեան մտնել։

◆ Ցեսվինի գաւառում գազանաբար սպանվել են քահանայ Պլոտնիկովը և նրա երկու ազգականները։ Ննջարանում յատակի վրա գտնվել են 28,000 րուբլու արժէթղթեր։

◆ Նովօռոսիյսկի համալսարանից արձակվեցին 60 ուսանողներ անկարգութիւններին մասնակցելու համար։

◆ Թիւրքերը Պարսկաստանում գրաւեցին դարձեալ մի գիւղ և բարձրացրին թիւրքական դրօշակ։

◆ Պարիզից հեռագրում են, որ Վիլհէլմ կայսրը մերժեց հաստատել պրուսական գաղթականական ճեմարանի առաջադրութիւնը՝ պարգևատրելու Ֆրանսիայի յայտնի քանդակագործ Ռօդէնին։

◆ Պետերբուրգի բիւջէտային յանձնաժողովի մէջ սօցիալ-դեմօկրատները և ազատ մտածողները խիստ քննադատութեան ենթարկեցին կրօնականների ճանապարհորդութիւնը, ապացուցելով որ այդ ճանապարհորդութիւնը քաղաքականապէս անօգուտ է, և մերժեցին գեներալի առաջարկութիւնը գումարներ յատկացնելու ճանապարհորդութեան համար։

◆ Պարիզից գրում են, որ կոմս Էբենտալի ձայնը ասելով մօրէսը հանդէս եկաւ խիստ յօդուածով։

◆ Կ. Պոլսից հաղորդում են, որ Զաբիղովի սօֆիա և Բէլէրադ գալը, նրա բացատրութիւնները անկեղծ թագաւորի և բուլղարաց ու սերբիական մինիստրների հետ, այն լուրերը, թէ նա աշխատում է նպաստել Ռուսաստան-Բալկանեան դաշնակցութեան, համաձայն Սերբիայի համար Զանաւէտ նախատօր, մեծ անհանգստութիւն են առաջ բերում երիտասարդ-թիւրքերի մէջ։

◆ Ժամանակին նաւատորմը ուժեղացնելու համար ծախսելու 65 միլիոն պատմաբերով Իտալիայում գտնելու են նոյնը նաւ-ազանական։

◆ Թիւրքաց ֆինանսների մինիստրութեան մէջ ի պատասխան այն ծանր պայմանների, որ դրել է Ֆրանսիան թիւրքական ապրանքների վրա, վճռված է գործադրել տարիֆ մաքսային։

◆ Իսլամը յանձնարարեց իր փաստաբան Մաքլեքին յանձնել ակլէքին այս նամակը, որի մէջ խնդրում է անմիջապէս ազատել նրան և հիմնավորութեան սալ գործը վերաքննել տալու։ Ակլէքը խոստացաւ ասել բոլոր ճանաչները։

◆ Ֆիլիպպեան կղզիներում Տաալի մօտերը լեռնային մի գտնից մօտ 500 մարդ։

◆ Վերջացաւ Լոնդոնում Միլլիուսի գործը, որ զրպարտել էր թագաւորին։ Զրպարտողը ենթարկվեց մի տարով բանտարկութեան։

◆ Պետերբուրգի նահանգական դատարանում սկսվեց գեներալ Իւսուպովի թուականներ մեծատոհմ գործի քննութիւնը, որի մէջ ամբաստանվում են Բէկով պահեստ, գեներալի փռաշան Բրայս և Նոր ա. ու. Մեղադրեալ։ Մնացածները պատասխանեցին «ոչ»։ Տեղի է ունենում վկաների հարցաքննութիւնը։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏԵԱՆՐԸ

«606»-Ի ՆԵՐԱՐԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։

Կ. Մ. ԶԻԿՕՎԱՍՐ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։

Ն. Տ. ՄՈՒՂԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզառու. հ.։

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

Կին ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՁԱՑ—$12^1/_2$—$1^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$1^1/_2$—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Կին ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՁԱՑ—6—$6^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

3. 0—7

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ և ՋՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունել. ամեն օր (առաւօտ. ժ. 9—12; երեկոյեան ժ. 5—7)

(ե. հ. կ.) 1254. 100—29

ԲԺԻՇԿ

Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՑ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ հիւանդութիւններ։

Ընդունելութիւն ամեն օր (10—11 ժ. առ. (երեխաներ); 5—7 ժ. երեկ. (ընդհանուր))

Միքայէլեան փող., № 36. Տէլէֆօն № 388.

(ե. հ. կ.) 909. 100—88

ԲԺԻՇԿ

Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ

Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ։

Պրոֆ. Mathien-ի մասնագիտական կլինիկայից—Պարիզում։

Ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—11; երեկ. ժ. 5—7.)

Ելիզաւետինսկայա փող. № 39. տէլ. № 1067.

(օ. մ.) 1179. 100—56

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶԳԵՍՏ 2 ՌՈՒԲԼՈՎ

2 զգեստ 4 ռուբլով։ Տղամարդ. հագուստ. շրջանում նորութիւն է «Չէվիօտ-Օլիմպը»։ Այնպիսի էժան գնով՝ ինչպիսին 2 ռուբլին է, $4^1/_4$ արշ. կտորը՝ տղամ. ամբողջ կօստիւմի համար՝ ոչնչով չէ տարբերվում արշ. 2—3 ռ. արժեցող կտորից և ունի վերջինիս բոլոր յատկութիւնները, այն է՝ բարձր յատակի ամրութիւն, գործնականութիւն և էլեգանտութիւն։ Գոյները՝ սև, մուգ-կապոյտ, շագանակագոյն, ձիթագոյն։ Ուղարկ. է այդպիսի 2 կտոր 4 ռուբլով, ճանապարհածախք՝ 70 կ., պօստով, վերադիր վճ. և առանց կանխավճ.։ 4 և աւելի կտոր բերել տալուց՝ ճանապարհածախքը ֆաբրիկայի հաշւին։ Առանց ռիսկի, լրիւ երաշխ., եթէ չը հաւանվի՝ յետ է վերցվում։ Պահանջները հասցէագրել. г. ЛОДЗЬ, к въ фабрику шерстяныхъ издѣлій ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ.

Թղթակցութիւնները ռուսերէն։

(ա. օ.) (В.5255) 41. 10—8

Լոյս տեսաւ

Բժշկապետ Ա. ՌԱՍՏԱՑԵԱՆԻ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Գիրք բ., գինը 40 կոպ.։

Նոյնի մասին առաջին արժէ 50 կ., երկու մասերը միասին գնողները ճանապարհածախք չեն վճարում։ Պահեստը՝ Թիֆլիսում «ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ» գրավաճառանոցում։

ԶԳԵՍՏ 2 ՌՈՒԲԼՈՎ

2 զգեստ 4 ռուբլով։ Տղամ. հագուստ. շրջանում նորութիւն է «Տրիկօ-Կօլսմբը»։ Այնպիսի էժան գնով՝ ինչպիսին 2 ռուբ. (լաւ տեսակը՝ 2 ռ. 50 կ.) ամբողջ $4^1/_4$ արշ., տղամ. կօստիւմի համար, կտորը ոչնչով չէ տարբերվում արշինը 2—3 ռ. արժեցող կտորից և ունի վերջինի բոլոր յատկութիւնները, այն է՝ բարձր յատկութիւն, գործնականութիւն և էլեգանտութիւն։ Գոյները, սև, մուգ-կապոյտ, շագանակագոյն, ձիթագոյն։ Ուղարկ. է այդպիսի 2 կտորը 4 ռուբ. (լաւ տեսակը 5 ռուբ.) և ճանապարհածախք 70 կ., պօստով, վերադիր վճ. և առանց կանխավճարի։ 4 և աւելի կտոր բերել տալուց, ճանապարհածախքը ֆաբրիկայի հաշւին։ Առանց ռիսկի, լրիւ երաշխ., եթէ չը հաւանվի յետ ենք վերցնում։ Պահանջները հասցէագրել. г. ЛОДЗЬ, л. въ фабрику шерстяныхъ издѣлій ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ.

Թղթակցութիւնները ռուսերէն։

(ա. օ.) (В. 5300) 42. 10—8

ԶԳԵՍՏ 2 ՌՈՒԲԼՈՎ

2 կօստիւմ 4 ռուբլով։ Տղամ. հագուստեղ. շրջանում «Չէվիօտ-Օլիմպը» և «Տրիկօ-Կօլսմբը» նորութիւններ են։ Այնպիսի էժան գնով, այն է 2 ռուբ. $4^1/_4$ արշ. կտորը, տղամ. ամբողջ կօստիւմի համար, ոչնչով չէ տարբերվում արշ. 2—3 ռ. արժեցող կտորից և ունի նրա բոլոր յատկութիւնները, այն է խիստ գեղեցկանութիւն, գործնականութիւն և էլեգանտութիւն։ Գոյները սև, մուգ-կապոյտ, շագանակագոյն և ձիթագոյն։ Այդպիսի 2 կտորը ուղ. ենք 4 ռ., հաշւելով ճանապարհածախք 70 կ., պօստով, վերադիր վճ., առանց կանխավճ.։ 4 և աւելի կտոր բերել տալուց ճանապարհածախքը ֆաբրիկայի հաշւին։ Ուղարկ. ենք նաև տղամ. ամբողջ զգեստացուներ—2 ռ. 75 կ., 3 ռ. 95 կ., 5 ռ. 25 կ., 8 ռ., 12 ռ., 15 ռ. 30 կ. իւրաքանչիւր կտորը։ Առանց ռիսկի, լրիւ երաշխաւորութիւն։ Եթէ չը հաւանվի յետ ենք վերցնում։ Պահանջները հասցէագրել. г. ЛОДЗЬ, м. въ фабрику шерстяныхъ издѣлій ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ.

Թղթակցութիւնները ռուսերէն։

(ա. օ.) (В.5323) 43. 10—8

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ, ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագրեր, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արաբերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշտօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այլն յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԵՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տ է լ է ֆ օ ն № 67.

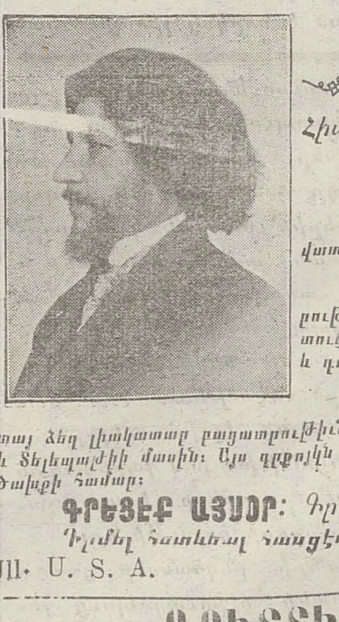

Հ Ի Պ Ն Ո Տ Ի Զ Մ

ԴՈՒՔ ԿԱՐՈՂ ԷՔ ՀԻՊՆՈԶԱՑՆԵԼ

Հիպնոտիզմը բնական ձիրք չէ։ Ամեն ոք կարող է տիրապետել այս խորհրդաւոր գիտութեան։

—o—

Հիպնոտիզմ սովորելը նոյնքան հեշտ է, որքան ուտել խմելը։

Հիպնոտիզմը կը բժշկէ հիւանդութիւններ և կուղղէ մոլորութիւններն ու վատ բարքերը։

Հիպնօզական ցուցահանդէսները չափազանց զուարճալի են։

Սովորեցէք հիպնօզացնելու արուեստը։ Մշակեցէք ձեր մէջ ներշնչելու զօրութիւնը և այդ աքաչելի ոյժի միջնորդութեամբ զարմացրէք հիւանդութիւններ, տուէք ապշեցուցիչ ցուցահանդէսներ թատրոններում կամ մասնաւոր սրահներում և դարձէք պրոֆեսիոնալ հիպնոտիստ։

Սովորելու ծախքը շատ չնչին է։

Ստացէք իմ «Ռուշպես հիպնօսացնել» պատկերազարդ գրքոյկը, որը կը տայ ձեզ լիակատար բացատրութիւն Հիպնոտիզմի, Մեսմերիզմի, Հոգեբուժութեան, Ներշնչման, Հոգետեսութեան և Տելեպատիի մասին։ Այս գրքոյկն ստանալու համար պէտք ուղարկել 10 կոպէկի նամականիշ ճանապարհածախքի համար։

ԳՐԵՑԷՔ ԱՅՍՕՐ։ Գրեցէք ձեր անունը ու հասցէն որոշ։

Դիմել հետևեալ հասցէով՝ Америка. Haroutun Snekerjian. 3758 Indiana Ave. Chicago Ill. U. S. A.

(ե. շ.) 683. 100—65

„ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ“ Գրավաճառանոցում ծախվում են

«Անիի կործանումը», Սպենդեանի	1 ռ. —
«Փոթորկից առաջ», վէպ. Սր. Յովհաննիսեանի	1 ռ. —
«Սրտեր ու վէրքեր», Աւ. Իսահակեանի	1 ռ. —
«Զուարճալի զրուցարան կամ կրթական վիճակախաղեր»	1 ռ. 30 կ.
«Սանթօ», մի պատկեր Խաթ-Մարթյից, Վ. Փափազեանի	50 կ.
«Նորագոյն դիտողական ուսման և հայրենագիտ. ամսատետրը», Բ. Թորոսեանի	30 կ.
«Ամեսագեղեցիկ բանը կեանքում» Սրտակ վարդապետի	15 կ.
«Սէր և ազատութիւն», կատակ. 5 արար. Ի. Մուսքալեանի	1 ռ. —
«Ըստանեկան զրոյցներ», Ա. և Բ., Ս. Թառայեանի	40 կ.
«Ամենագեղեցիկ գիրքը աշխարհում», Արայեանի	60 կ.
«Սրբազան վարժարան և հայոց եկեղ. վարժարանութեան խնդիրը» Բենիկ վարդ.	20 կ.
«Լէոր ծերունը», Ժառանգի (Լէգրանդ)	1 ռ. —
«Սրտի ձայները» կամ խուզարկուների թագաւորը Պինկերտոնի	5 կ.
«Ժ. Պատարագի երգեցողութիւնը», Շահան-Սիմոնի	15 կ.
«Հանրա-Էրլիխի» «606»-ը, բժ. Խաչատրեանի	15 կ.
«Նորապսակ ամուսինների համար սեղանի գիրք», թարգմ. Գ. Մկ.	30 կ.
«Բանաստեղծութիւններ», Յով. Թումանեան, շքեղ հրատ.	3 ռ. —
«Բանաստեղծութիւններ», Յ. Յովհաննիսեանի	1 ռ. —
«Կովկասեան տարեցոյցը», 1911 թ. (պատկերազարդ	60 կ.
«Գաւառին տարեցոյցը», 1911 թ. (սեղանի օրացոյց	60 կ.
«Գրպանի օրացոյց» և գուշակ. օրոց, 1911 թ., Վնասակի տպ.	20 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, книж. магаз. „ГУТТЕНБЕРГЪ“, Г. И. Галустяну.

(շ. ե.) 70. 2—2

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.